

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
PRIVATINĖS TEISĖS KATEDRA**

Pauliaus Vaitkevičiaus
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**ĮMONIŲ TEISĖ: ĮMONIŲ GINČŲ SPRENDIMAS
ARBITRAŽU**

Vadovas: Prof. Habil. Dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentė: Dr. Eglė Zemlytė

Vilnius, 2017

ĮVADAS	3
1. Įmonių ginčų samprata ir jų arbitruotinumai	6
1.1. Įmonių teisės samprata.....	6
1.2. Įmonių ginčų samprata.....	9
1.3. Arbitražo proceso privalumai	11
1.4. Įmonių ginčų arbitruotinumai.....	14
1.4.1. Įmonių ginčų arbitruotinumai Lietuvoje	14
1.4.2. Įmonių ginčų arbitruotinumai Anglijoje.....	19
1.4.3. Įmonių ginčų arbitruotinumai Rusijoje	22
2. Arbitražinės išlygos pasirinkimas ir jos įtvirtinimas.....	25
2.1. Bendrieji formos reikalavimai arbitražinei išlygai	25
2.2. Turinio reikalavimai arbitražinei išlygai.....	27
2.3. Neigiamos pasekmės galinčios kilti dėl netinkamo arbitražinės išlygos parinkimo	31
2.4. Tinkamas arbitražinio susitarimo sudarymas renkantis korporatyvinio ginčo sprendimą arbitražu.....	37
3. Arbitražinio susitarimo uždarumo principas.....	50
3.1. Arbitražinio susitarimo uždarumo principo absoliutumas.....	50
3.2. Arbitražinės išlygos įtvirtintos įmonės įstatuose išplėtimas įmonės akcininkams	54
3.3. Korporatyvinio šydo pakėlimas	56
IŠVADOS.....	62
SAŪTRAUKA	63
LITERATŪROS SAŪAŠAS	64

IVADAS

Kalbėdami apie verslo organizavimą ir verslu užsiimančių subjektų tarpusavio santykius bei jiems aktualų teisinį reguliavimą neišvengiamai susiduriame su įmonių teisės šaka. Būtent įmonių teisė suteikia asmenims (tiek fiziniams, tiek ir juridiniams) teisinius įrankius, kuriais pasinaudoję jie gali suvienyti jėgas, siekiant bendrų tikslų, dažniausiai neatsiejamų nuo ūkinės komercinės veiklos vykdymo. Taigi subjektus, kuriems taikomos įmonių teisės normos, praktiškai visada vienija tam tikri bendri interesai ir bendri tikslai. Tačiau tik idealiame pasaulyje šie bendri interesai bei tikslai visada sutampa. Realybė yra kiek kitokia, aukščiau minėtų asmenų interesai pakankamai dažnai išsiskiria, ko pasekmėje kyla ginčai, kurie yra pakankamai dažnas reiškinys įmonių teisėje.

Ne maža dalis verslo subjektų galimus ginčus numato iš anksto, todėl įmonių steigimo ar kitokio pobūdžio dokumentuose yra pakankamai įprasta numatyti tvarką, kuria remiantis bus sprendžiami įmonėje kilę ginčai. Tai patvirtina ir profesorius iš Vokietijos Stefan Kroll, dalyvavusio Vilniaus universitete organizuotoje konferencijoje „Arbitražo srities super herojai“, išsakytas pastebėjimas, kad tokios įmonės kaip „General Motors“ ar „Siemens“ net yra pasitvirtinusios specialius cirkuliarus, kuriuose aptariama tvarka kaip turi būti sprendžiami įmonėje kilę ginčai.

Paprastai, kilus ginčui ir jo nepavykus išspręsti taikiai, šalys nemato kitos išeities kaip tik kreiptis į teismą. Tačiau dažnai yra pamirštama, kad teismas nėra vienintelis visuotinai pripažįstamas ginčų sprendimo būdas. Egzistuoja ir kiti alternatyvūs ginčo sprendimo būdai. Vienas iš jų – ginčo perdavimas privačiam ginčų sprendimo mechanizmui - arbitražui. Šalių susitarimu ginčas gali būti perduodamas nagrinėti ne valstybei (teismams), o privatiems asmenims (arbitrams). Tokią galimybę numato ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso¹ (toliau – Civilinio proceso kodeksas) 23 str. Kaip matysime šia galimybe naudojamosi ir sprendžiant įmonių ginčus.

Arbitražo procese, skirtingai nei teismo procese, vyrauja šalių autonomijos principas. Priešingai nei teismo procesas, arbitražo procesas yra daug liberalesnis ginčų sprendimo būdas. Arbitražo šalys yra laisvos pasirinkti ginčui taikytiną teisę, arbitrų skyrimo tvarką, proceso kalbą, kokiais įrodymais remsis ir arbitražo vietą. Būtent šalių autonomijos principas bei proceso efektyvumas turėtų būti itin aktualus verslininkams sprendžiant įmonių ginčus.

¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340

Nagrinėjamos temos aktualumas pasireiškia tuo, kad arbitražas, būdamas lygiavertis teismui ginčų sprendimo būdas dažnai yra arba užmirštas, arba apie jį yra per mažai žinoma. Ko pasekmėje, šalys tinkamai neapsvarstę visų galimų alternatyvų, ginčą perduoda teismui. Teismo proceso pasekmės dažnai būna neigiamos - šalių santykiai, kurie kilus ginčui ir taip nebūna patys geriausi, po ilgo ir varginančio teismo proceso dažniausiai apskritai nutrūksta. Tai įmonių teisėje gali reikšti ne tik tarp ginčo šalių nutrūkusius santykius, bet ir įmonės „mirtį“ (pasibaigimą įstatyme numatytais pagrindais). Taikos sutartys teismo procese taip pat nėra labai dažnas reiškinys, kuriuo užbaigiamas tarp šalių kilęs ginčas ir sudaro tik labai mažą teismuose išnagrinėtų bylų dalį.² Taigi teismo procesas bendrais atvejais išsprendžia tik konkretų ginčą, tačiau ne pačią konfliktinę situaciją, kuri gali turėti daug didesnių neigiamų pasekmių ir netgi nulemti papildomus teismo procesus kilsiančius ateityje. Įmonių teisės kontekste, šie momentai yra labai svarbūs. Todėl autoriaus nuomone, arbitražo procesas kaip liberalesnis, taikesnis, efektyvesnis ir operatyvesnis ginčų sprendimų būdas ir yra ne tik lygiaverte, o dažnai net gi pranašesnė alternatyva teismo procesui.

Kaip ir minėjome, šalims dažnai trūksta informacijos ne tik apie arbitražo proceso privalumus bet ir apie pačią galimybę pasirinkti alternatyvą teismo procesui. Situacija dar paaštrėja kalbant apie įmonių ginčus. Tai iš dalies lemia aplinkybė, kad Lietuvos teisės doktrinoje nėra skirta pakankamai dėmesio aptariant galimybes spręsti įmonių ginčus arbitražu. Doktrinoje taip pat nėra aptarta kaip šalys norinčios spręsti įmonių ginčą arbitražu turėtų pasirinkti ir įtvirtinti arbitražinį susitarimą ir ką šalims reikėtų atsižvelgti sudarant tokius arbitražinius susitarimus. Be to, nėra pakankamai aptartos ir arbitražinio susitarimo išplėtimo jo nepasirašiusioms šalims galimybės, įmonių ginčų kontekste, kurios yra išskiriamos tik negausioje Lietuvos teismų praktikoje bei keliuose mokslo darbuose. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad priešingai nei užsienio valstybių doktrinoje, šiems klausimams Lietuvos teisės doktrinoje vis dėlto nėra skirta pakankamai dėmesio, todėl toliau šiame darbe nagrinėjami klausimai yra tiek aktualūs, tiek ir nauji, t.y. menkai išnagrinėti Lietuvos teisės doktrinoje.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai. Pagrindinis tikslas – aptarti įmonių ginčų sprendimo arbitražu galimybes. Tai galima padaryti nagrinėjant tokius uždavinius:

- 1) Įvertinti įmonių ginčų arbitruotinumą;

² *Teismų veiklos apžvalga*. p. 10 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://issuu.com/lietuvosteismai/docs/ataskaitai_2015_issu>.

- 2) Identifikuoti galimus susitarimo, perduodi įmonių ginčų sprendimą arbitražui, sudarymo būdus ir galinčias kilti problemas;
- 3) Įvertinti arbitražinio susitarimo uždarmo principo absoliutumą, įmonių teisės kontekste.

Tyrimo objektas – įmonių ginčai ir arbitražo procesas.

Tyrimo metodai. Darbe naudojamas lyginamasis metodas, lyginant teisės aktų pakeitimus, skirtingų šalių (Lietuvos, Anglijos, Rusijos, Vokietijos, Ukrainos ir kitų), nacionalinių (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso, Komercinio arbitražo įstatymo, Akcinių bendrovių įstatymo, Įmonių bankroto įstatymo) ir tarptautinių teisės aktų (UNICITRAL taisyklių, Niujorko konvencijos ir kitų) teisinį reguliavimą bei šiai temai aktualią Lietuvos ir užsienio teismų praktiką. Darbe taip pat naudojamas ir istorinis metodas, kurio pagalba yra pateikiama teisinio reguliavimo ir teismų praktikos susijusios su nagrinėjama tema santykis bei dinamika. Pasinaudojus sisteminiu metodu atskleidžiamas santykis tarp įtvirtinto įstatyminio reguliavimo ir susiformavusios teismų praktikos. Loginis ir teleologinis tyrimo metodas naudojamas atskleidžiant įstatyminio reguliavimo esmę, darant apibendrinimus bei išvadas.

Pagrindiniai šaltiniai. Pagrindiniai darbo šaltiniai yra dabartinis Lietuvos Civilinis kodeksas, Komercinio arbitražo įstatymas, Akcinių bendrovių įstatymas ir Niujorko konvencija bei aktuali Lietuvos Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismo formuojama teismų praktika. Nagrinėjant teorinius klausimus, remiamasi specialiąja teisine literatūra (vadovėliais, monografijomis, straipsniais) ir tarptautinės teisės šaltiniais (konvencijomis, Tarptautinės advokatų asociacijos rekomendacijomis). Atskleidžiant probleminius klausimus, pasinaudota teisės mokslininkų ir praktikų viešoje erdvėje ir konferencijose išsakytomis mintimis bei nuomonėmis, kurios aktualios įmonių ginčų sprendimui arbitražu Lietuvoje ir kitose valstybėse.

1. Įmonių ginčų samprata ir jų arbitruotinumai

1.1. Įmonių teisės samprata

Vienas svarbiausių dalykų, kurį būtina aptarti, prieš nagrinėjant kitus su šio darbo tema susijusius klausimus, yra nustatyti kas gali būti laikoma ir ką mes šiame darbe laikysime įmonių teise. Ši užduotis tik iš pirmo žvilgsnio neatrodo sudėtinga. Pradėjus analizuoti ne tik Lietuvos, bet ir užsienio valstybių tokių kaip JAV, Jungtinė karalystė, Vokietija ar Rusija teisės doktriną galime pastebėti, kad bandymų atsakyti į klausimą ką mes laikome įmonių teise nėra gausu, dažnai ši sąvoka yra priimama kaip savaime suprantamas dalykas ir nėra giliau analizuojama. Todėl tiksliai apibrėžti kas yra laikoma įmonių teise vis dėlto nėra taip paprasta.

Apibendrintą įmonių teisės sąvoka galime rasti Kembridžo žodyne.³ Jame įmonių teisė yra suprantama kaip: „įstatymų rinkinys reguliuojantis kaip įmonės yra įsteigiamos ir valdomos“. Matome, kad šiame apibrėžime išskiriami keli svarbūs momentai susiję su įmonių teise:

- i) įmonių teisė yra įstatymų reguliuojamų santykių institutas;
- ii) teisinis reguliavimas yra skirtas įmonėms;
- iii) reguliavimo dalykas yra įmonių steigimas ir valdymas.

Visi šie elementai leidžia suprasti kokia yra įmonių teisės paskirtis ir kokie santykiai yra įmonių teisės reguliavimo objektas. Kaip pamatysime vėliau, bandant pateikti įmonių teisės apibrėžimą būtent šie kriterijai mums bus svarbiausi.

Reikia pastebėti ir tai, kad doktrinoje ir net gi Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje (toliau – LAT),⁴ kalbant apie įmonių teisę, naudojami du pagrindiniai terminai: įmonių teisė (angl. *Company law*) ir korporatyvinė teisė (angl. *Corporate law*). Korporatyvinės teisės terminas yra dažniau sutinkamas JAV ir kitose anglo-saksų teisės tradicijos šalyse. Jose korporatyvinė teisė apibrėžiama per jos reguliavimo objektą: „Korporatyvinė teisė reguliuoja korporacijų steigimą ir veiklą bei yra susijusi su komercine ir sutarčių teise“. ⁵ Tuo tarpu žodis korporacija, susijęs su terminu

³ *English dictionary* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/company-law>>.

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-23/2013.

⁵ *Corporate Law Law and Legal Definition* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://definitions.uslegal.com/c/corporate-law/>>.

„korporatyvinė teisė” yra apibrėžiamas kaip: „didelė įmonė arba įmonių grupė, valdoma kaip viena organizacija”.⁶ Ką tik pateiktas korporatyvinės teisės apibrėžimas taip pat atskleidžia dar vieną labai svarbią įmonių teisės savybę – jos kompleksiskumą. Įmonių teisė tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio valstybėse be jokios abejonės yra labai glaudžiai susijusi su kitomis teisės šakomis. Nekyla jokių abejonų, kad įmonių teisė kaip ir pačios įmonės negalėtų egzistuoti ir be atitinkamų Civilinio kodekso⁷ teisės normų reguliuojančių sandorių sudarymą arba prievolių teisės normų. Juk net įmonės steigimas yra ne kas kita kaip sandoris tarp įmonės steigėjų, kuris yra įtvirtinamas pasirašant įmonės steigimo sutartį. Be to įmonės veikla negali būti įsivaizduojama ir be santykių su trečiaisiais asmenis, kuriems taip yra aktualios tiek prievolių teisės nuostatos, tiek ir įmonių teisės normos, pavyzdžiui kiekybinį atstovavimą įtvirtinančios teisės normos. Šiuos įmonių teisės požymius bus ypatingai svarbu prisiminti sprendžiant tam tikrų ginčų arbitruotinumą sekančioje darbo dalyje.

Dėl aukščiau pateiktų įmonių ir korporatyvinės teisės sąvokų panašumo, yra pastebima, kad šios dvi sąvokos dažnai yra naudojamos kaip sinonimai. Korporacijų teisė nors yra kompleksiškesnė sąvoka, tačiau savyje kiekvienu atveju talpina ir su įmonių teise susijusį teisinį reguliavimą. Todėl šiame darbe korporatyvinė ir įmonių teisė taip pat bus naudojama kaip sinonimai.

Harvardo universiteto leidinyje⁸ autoriai šalia kitų svarbių klausimų bando pateikti atsakymą ir į mūsų šio darbo pradžioje užduotą klausimą - kas yra korporatyvinė arba įmonių teisė? Autoriai šią sąvoką atskleidžia nustatydami pagrindinę įmonių teisės funkciją – suteikti įmonėms teisinę formą, kuri turėtų šiuos penkis pagrindinius požymius:

- i) juridinio asmens statusą;
- ii) ribotą atsakomybę;
- iii) perleidžiamas akcijas;
- iv) valdyba pagrįstą deleguotą valdymą;
- v) investuotojų (akcininkų) nuosavybę.

⁶ *English dictionary* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/corporation>>.

⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

⁸ ARMOUR J., HANSMANN H., KRAAKMAN R. *The Essential Elements of Corporate Law What is Corporate Law? p. 2* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/Kraakman_643.pdf>.

Kartu pažymima, kad visi šie požymiai gali kisti priklausomai nuo juridinio asmens poreikių, kadangi kiekviena juridinio asmens forma ir kiekviena įmonė gali turėti tik jai būdingų požymių. Pavyzdžiui Lietuvoje ne visose įmonėse yra sudaroma valdyba, šias funkcijas gali atlikti ir kiti juridinio asmens organai, pavyzdžiui visuotinis akcininkų susirinkimas. Galime pastebėti, kad toks funkcinis įmonių teisės apibrėžimas iš esmės atitinka įmonių teisės sąvoką pateiktą anksčiau nurodytame žodyne.⁹ Iš abiejų apibrėžimų galime spręsti, kad įmonių teisė yra orientuota į klausimus susijusius su juridinio asmens teisine forma, steigimu, struktūra, valdymo organais ir kitais įmonės vidiniais klausimais.

Labai panašią sampratą galime rasti ir Lietuvoje. Lietuvoje pagrindiniai mums aktualūs su įmonių teise susiję klausimai yra reglamentuojami Civiliniame kodekse¹⁰ ir specialiuose, atskiras įmonių teises formas reglamentuojančiuose įstatymuose. Tačiau šiame darbe bus koncentruojamasi tik į dvi įmonių teises formas – akcines ir uždarojas akcines bendroves bei šias įmonių teises formas reglamentuojantį Akcinių bendrovių įstatymą.¹¹ Civiliniame kodekse sistemiškai aptariami bendrieji klausimai susiję su visų formų juridiniais asmenimis, tuo tarpu specialieji įstatymai, tame tarpe ir Akcinių bendrovių įstatymas reguliuoja su atskirų teisinių formų juridiniais asmenimis susijusius klausimus. Tiek Civiliniame kodekse, tiek ir Akcinių bendrovių įstatyme yra sureguliuoti klausimai dėl įmonių steigimo, jų valdymo ir pabaigos. Apie tai leidžia spręsti Civilinio kodekso antrosios knygos antroji dalis – „Juridiniai asmenys”.

Nagrinęjant Akcinių bendrovių įstatymą, dėmesį reikėtų atkreipti į šio įstatymo 1 straipsnį, kuriame pateikiama įstatymo paskirtis ir taikymo sritis: „Šis Įstatymas reglamentuoja įmonių, kurių teisinės formos yra akcinė bendrovė ir uždaroji akcinė bendrovė, steigimą, valdymą, veiklą, reorganizavimą, pertvarkymą, atskyrimą ir likvidavimą, akcininkų teises ir pareigas, taip pat užsienio bendrovių filialų steigimą bei jų veiklos nutraukimą”. Taigi Akcinių bendrovių įstatymas reguliuoja klausimus susijusius su juridinių asmenų, šiuo atveju akcinių ir uždarojų akcinių bendrovių steigimu, valdymu ir veikla ir pabaiga (reorganizavimu, pertvarkymu ir atskyrimu).

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą teisinį reguliavimą matome, kad įmonių teisės koncepcija įtvirtinta Lietuvos įstatymuose yra pakankamai artima įmonių teisės sąvokai, kurią radome ir Kembridžo anglų kalbos žodyne¹² bei Harvardo leidinyje.¹³

⁹ *English dictionary* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/company-law>>.

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

¹¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 64 - 1914.

¹² *English dictionary* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/company-law>>.

Apibendrinant, įmonių teise turėtų būti laikomos teisės normos ir jų reguliuojami teisiniai santykiai susiję su įmonių steigimu ir valdymu. Būtent tokia įmonių teisės samprata sutinkama daugelyje pasaulio valstybių. Būtina pastebėti, kad toks apibrėžimas nors ir būdamas labai bendro pobūdžio padeda mums suprasti įmonių teisės reguliavimo sritį. Todėl šios įmonių teisės sampratos bus laikomasi ir nagrinėjant kitus šiam darbui aktualius klausimus.

1.2 Įmonių ginčų samprata

Nustatę įmonių teisės sampratą ir jos reguliavimo sritį galime pereiti prie įmonių ginčų. Todėl sekantis klausimas, kurį privalome apžvelgti pateikę įmonių teisės apibrėžimą yra tai, ką mes laikysime įmonių ginčais.

Kadangi įmonių teisės reguliavimo sritį galime suprasti kaip teisinius santykius susijusius su įmonių steigimu ir valdymu, įmonių ginčais turėtume laikyti tuos ginčus, kurie kyla dėl įmonės steigimo ir valdymo. Taigi įmonių ginčų kategorijai visų pirma turėtų būti priskiriami tie ginčai, kurie kyla įmonės viduje.

Tokią poziciją patvirtina Harvardo leidinio¹⁴ autoriai, kurie leidžia suprasti, kad tinkamos teisinės formos suteikimas juridiniam asmeniui, nėra vienintelis svarbus momentas kalbant apie įmonių teisę ir tuo labiau apie įmonių ginčus. Šalia jau minėto teisinės formos parinkimo, leidžiančio sumažinti verslo organizavimo kaštus, įmonių teisei, be kita ko, yra labai svarbu sureguliuoti santykius tarp juridinio asmens dalyvių. Tik suregulius santykius įmonės viduje, iš jos bus galima gauti maksimalią naudą ir įmonė galės tinkamai funkcionuoti. Taigi autoriai nemažą dalį įmonių ginčų supranta kaip:

- i) konfliktus tarp įmonės vadovų ir akcininkų;
- ii) akcininkų tarpusavio ginčus
- iii) konfliktus tarp akcininkų ir kitų su įmone susijusių asmenų (pavyzdžiui darbuotojų ar įmonės valdymo organų).

Šios trys konfliktų grupės įvardijamos kaip organų problemos (angl. *agency problems*), kurios be jokios abejonės sutinkamos ne tik įmonių teisėje ir nėra išimtinis

¹³ ARMOUR J., HANSMANN H., KRAAKMAN R. *The Essential Elements of Corporate Law What is Corporate Law?* p. 2 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/Kraakman_643.pdf>.

¹⁴ *Ibid.*, p. 3.

įmonių teisės reguliavimo objektas. Tačiau be jokios abejonės, šios problemos yra labai svarbios įmonių teisei.

Nors įmonių ginčo sąvoka nėra pateikiama aukščiau minėtame šaltinyje, tačiau ką tik minėtos konfliktų rūšys, kartu gali būti įvardijamos ir kaip atskiri įmonių ginčai.

Tačiau reikia pastebėti, kad tai nėra vienintelė teisės doktrinoje ir atskirose valstybėse sutinkama praktika. Kaip atskirą pavyzdį aptarsime įmonių ginčus Rusijoje. Rusijoje įmonių ginčai gali būti suprantami kaip daug platesnė kategorija nei ta, kurią ką tik aptarėme.

Nagrindėdami teisės doktriną apie įmonių ginčų sprendimą Rusijoje galime atrasti kai ką labai neįprasto. Rusijoje istoriškai susiklostė, kad ginčai, kurie nebuvo susiję su planuojama ūkine veikla ar įmonių priežiūra buvo sprendžiami ne teismuose, o atskirame Valstybės arbitražo teisme (angl. *State arbitrazh*). Ši neįprasta sistema Rusijoje atsirado pakankamai senai, dar 1920 m., tuo metu kai šalyje buvo įsitvirtinusi planinė ekonomika ir išsilaikė iki pat Sovietų sąjungos žlugimo 1991 m.¹⁵ Atsižvelgiant į tai, net ir ginčas tarp dviejų juridinių asmenų galėjo būti laikomi įmonių ginčais ir privalomai buvo sprendžiamas specialiaame Valstybės arbitražo teisme.

Valstybės arbitražą nuo 1991 m. pakeitė Arbitražo teismai (angl. *Arbitrazh courts*), kurie Rusijoje išliko iki šios dienos. Arbitražo teismų kompetencija yra įtvirtinta Arbitražo teismų proceso kodekso 225.1 straipsnyje (angl. *Arbitrazh Procedure Code*).¹⁶ Minėtame arbitražo proceso kodekse, be baigtinio Arbitražo teismų kompetencijos sąrašo, be kita ko, Rusijos įstatymų leidėjas pateikia ir įmonių ginčo apibrėžimą, kuris yra naudingas ir mums, siekiant nustatyti kokius ginčai laikytini įmonių ginčais. Pagal Rusijos Arbitražo teismų proceso kodekso 225.1 straipsnį: "Arbitražo teismai spręs bylas, susijusias su ginčais dėl juridinio asmens steigimo, valdymo ir dalyvavimo juridiniame asmenyje <...>"¹⁷, be to Arbitražo proceso kodeksas pateikia pavyzdinį sąrašą ginčų, laikomų korporatyviniais ginčais. Neatsižvelgiant į aplinkybę, kad korporatyviniai ginčai Rusijoje yra priskirti specializuotų teismų kompetencijai, Arbitražo proceso kodeksas pateikia labai panašią korporatyvinių ginčų sampratą, kuri jau buvo aptarta aukščiau. Matome, kad Rusijoje korporatyviniais ginčais taip pat yra laikomi ginčai dėl:

¹⁵ REYNOLDS S. *Handbook on Commercial Dispute Resolution in the Russian Federation* p. 10 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf>>.

¹⁶ KHODYKIN R. *Arbitration law of Russia: practice and procedure* p. 49 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf>>.

¹⁷ *Ibid.*, p. 49.

- i) juridinio asmens steigimo;
- ii) juridinio asmens valdymo;
- iii) dalyvavimo juridiniame asmenyje.

Žinoma reikia pripažinti, kad daugiausia sumaišties įneša Rusijoje naudojamas ką tik minėtų specializuotų teismų pavadinimas, kuris yra ypač aktualus atsižvelgiant į šio darbo temą: „Įmonių teisė: įmonių ginčų sprendimas arbitražu”. Todėl jau šioje vietoje būtina atkreipti dėmesį, kad nors ir yra vadinami Arbitražo teismais (angl. *Arbitrazh courts*), šie specializuoti teismai neturi praktiškai nieko bendro su ginčų sprendimu arbitražu.¹⁸ Jeigu juos laikytume tikru arbitražu galėtume lengvai suklysti ir net prieiti prie išvados, kad Rusijoje visi korporatyviniai ginčai yra arbitruotini. Vienintelis dalykas kaip šie specializuoti teismai yra susiję su arbitražu yra jiems perduota funkcija pripažinti užsienio Arbitražo tribunoluose priimtus sprendimus.¹⁹ Tuo tarpu užsienio valstybėse, tame tarpe ir Lietuvoje šių specializuotų Arbitražo teismų sprendimai taip pat turi būti pripažįstami ne pagal Niujorko konvenciją,²⁰ o kaip užsienio teismų sprendimai (Lietuvoje pagal dvišalę Lietuvos ir Rusijos sutartį²¹).

Apibendrinant pateiktus pavyzdžius įmonių ginčus reikėtų suprasti kaip ginčus kylančius įmonės viduje tarp:

- i) įmonės akcininkų;
- ii) įmonės akcininkų ir įmonės valdymo organų;
- iii) įmonės akcininkų ir kitų su įmone susijusių asmenų, dėl įmonės steigimo bei valdymo.

Būtent šie ginčai šiame darbe bus laikomi įmonių ginčais, o šių ginčų arbitruotinumą bus detaliau aptartas kitose darbo dalyse.

¹⁸ *Arbitration in Russia* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrations.ru/en/dispute-resolution/arbitration-in-russia.php>>.

¹⁸ REYNOLDS S. *Handbook on Commercial Dispute Resolution in the Russian Federation* p. 10 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf>>.

¹⁹ *Enforcement of Arbitration Awards in Russia and Ukraine: Dream or Reality?* p. 49 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/multimedia/international_law/docs/committees/russia_eurasia/enforcingarbitrationawardsinrussiaandukraineclmaterials.authcheckdam.pdf>.

²⁰ Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I-760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo”. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 10-208.

²¹ Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose. *Valstybės žinios*, 1995, 1995, Nr. 13 - 296.

1.3 Arbitražo kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo privalumai

Kaip ir kiekviena teisės sritis taip ir įmonių teisė negali būti įsivaizduojama be ginčų. Ginčai įmonių teisėje užima be jokios abejonės labai svarbią vietą, kadangi įmonės dalyvių interesams dėl įmonės valdymo išsiskyrus šį klausimą gali tekti spręsti teisme. Teisminiai procesai atimdami daug jėgų ir piniginių lėšų iš ginčo šalių gali neigiamai atsiliepti ir pačiai įmonei. Užsitęsęs ginčas gali reikšti, kad įmonė negalės tinkamai funkcionuoti, priimti gyvybiškai svarbių sprendimų, ypač tų, kurie reikalauja kiekybinio atstovavimo. Taigi galiausiai ir pavykus išspręsti įmonės dalyvių ginčą teisme, paties juridinio asmens likimas gali būti labai miglotas ir ne retu atveju užsitęsusio ginčo pasekmė gali būti juridinio asmens „mirtis“, t.y. juridinio asmens pasibaigimas vienu iš įstatymuose įtvirtintų juridinių asmenų pabaigos pagrindų.

Visų pirma arbitražas, skirtingai nei procesas teisme yra daug operatyvesnis ginčo sprendimo būdas. Lietuvoje teismo procesas vien pirmoje instancijoje vidutiniškai trunka kiek daugiau nei tris mėnesius ir tai yra net antras geriausias rezultatas Europos sąjungoje po Liuksemburgo.²² Apeliacinėje instancijoje, Apygardų teismuose bylų nagrinėjimas užtrunka daugiau nei dvigubai ilgiau, vidutiniškai 254 dienas,²³ Lietuvos Aukščiausiam Teisme bylos nagrinėjimas trunka dar vidutiniškai 208 dienas.²⁴ Tačiau reikia pastebėti, kad fiksuojami statistiniai duomenys dažnai neatspindi realios situacijos, ypač kalbant apie sudėtingus ir kompleksiškus įmonių ginčus, kurie yra daug didesnės apimties ir juose nagrinėjamos daug sudėtingesnės teisės taikymo ir aiškinimo problemos nei paprastesnėse civilinėse bylose. Atskirų bylų sudėtingumas lemia tai, kad bylos dažniausiai nesibaigia pirmojoje instancijoje, todėl teismo procesas neretai užsitęsia net ne vienerius, o eilę metų. Tuo tarpu vidutinė arbitražo procedūros trukmė remiantis Vilniaus Komercinio Arbitražo pateiktais statistiniais duomenimis buvo truputėlį trumpesnė nei aštuoni mėnesiai nuo ieškinio gavimo iki teismo sprendimo priėmimo.²⁵ Taigi dėl instancinės sistemos nebuvimo, laiko sąnaudų prasme, arbitražas gali būti daug patrauklesnis ginčų sprendimų būdas verslui.

²² *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2015) 116 final*. p. 49 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2015_en.pdf>.

²³ *Teismų veiklos apžvalga*. p. 15 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://issuu.com/lietuvosteismai/docs/ataskaitai_2015_issu>.

²⁴ *Ibid.* p. 15.

²⁵ *Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika 2015 m.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/failai/Statistika/VKAT%20statistika%20svetainei%202015%20m...pdf>>.

Be laiko sąnaudų verslui ne mažiau svarbus yra konfidencialumas. Konfidencialumo prasme arbitražas nuo proceso teisme skiriasi iš esmės. Civilinio proceso kodekso²⁶ devintojo straipsnio pirmoje dalyje yra įtvirtintas bendras teismo posėdžio viešumo principas: „Visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai“, tuo tarpu Komercinio arbitražo įstatymo²⁷ aštuntajame straipsnyje yra įtvirtintas visiškai priešingas principas: „Arbitražo procesas yra konfidencialus“. Teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės apie šio principo reikšmę renkantis ginčo sprendimo būdą. Dažnai šis klausimas priimamas kaip savaime suprantamas arbitražo proceso bruožas ir paliekamas nuošalyje bei išsamiau neaptariamas. Tačiau reikia sutikti su autorių pozicija, kurie konfidencialumą laiko arbitražo privalumu sprendžiant su verslu susijusius ginčus. Verslininkai norėdami apsaugoti vertingą informaciją nuo konkurentų ir nenorėdami pabloginti reputacijos prieš klientus, savo veiksmus, ypač tuos, kurie iššaukė ginčą, yra linkę laikyti paslapyje.²⁸

Galiausiai ne mažiau svarbus yra dar vienas skirtumas tarp ginčo perdavimo spręsti arbitražui ir to paties ginčo sprendimo teisme – santykių tarp šalių likimas pasibaigus tiek vienam, tiek kitam procesui. Perduodant ginčą spręsti arbitražui dažnai tikimasi išsaugoti santykius tarp šalių.²⁹ Galima drąsiai teigti, kad arbitražas yra daug taikesnis ginčų sprendimo būdas lyginant jį su teismo procesu.

Sunku būtų prieštarauti, kad asmenys tapę teismo proceso šalimis labai dažnu atveju turėtų pamiršti apie bet kokius draugiškus santykius ateityje. Kadangi teismas vis dėlto yra ta vieta, kurioje viena šalis tampa nugalėtoja, o kita šalis pralaimėtoja. Būtent todėl korporatyviniai ginčai kaip tarp akcininkų teisme dažnai baigiasi akcijų išpirkimu.³⁰

Kalbant apie įmonių ginčus, santykių tarp šalių išsaugojimas yra itin svarbus, kadangi šiuose ginčiuose, ginčo šalimis dažnai tampa verslo partneriai, todėl ryšio tarp šių subjektų išsaugojimas turi būti svarbus ne tik jiems, bet ir pačiam juridiniam asmeniui ir su juo susijusiems asmenims.

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36 - 1340.

²⁷ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

²⁸ NOUSSIA, KYRIAKI. *Confidentiality in International Commercial Arbitration*. p. 181 [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <
https://books.google.lt/books?id=WEcYYSzDtGQC&pg=PA182&lpg=PA182&dq=confidentiality+value+of+arbitration+business&source=bl&ots=nXY4fd_KHl&sig=CIPVfa553Mpg-RpUBBkfSKsLv_M&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=confidentiality%20value%20of%20arbitration%20business&f=false>.

²⁹ KLUWER W. *European company law*. p. 143 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <
https://www.dlapiper.com/~media/Files/Insights/Publications/2015/09/2Arbitration_and_company_law_in_England_and_Wales.pdf>.

³⁰ *Ibid.* p. 139.

Šį aspektą gali puikiai iliustruoti Lietuvos teismų³¹ ir Vilniaus Komercinio Arbitražo teismo³² pateikiama statistika. Teismų veiklos apžvalgoje yra pateikiami skaičiai, kiek per metus teismai gavo civilinių bylų ir kiek bylų buvo pabaigtos taikos sutartimi. Matome, kad 2015 m. pirmosios instancijos ir apygardų teismuose buvo gautos 206 124 bylos, o tais pačiais metais buvo patvirtinta tik kiek mažiau nei 5000 taikos sutarčių. Atsižvelgiant į šiuos duomenis, taikiai užbaigtų ginčų skaičius sudaro tik beveik 2,4 % visų Lietuvos teismuose gautų civilinių bylų. Arbitražo statistika yra daug geresnė – 16% ginčų užbaigta sprendimu patvirtinus taikos sutartį, taip pat 16% ginčų pasibaigė nutraukus bylas, šalims sudarius taikos sutartį. Taigi arbitražas ženkliai pirmauja taikiai išspręstų ginčų santykiu prieš teismus ir tai turėtų būti ypatingai vertinama tarp korporatyvinių ginčų subjektų.

1.4 Įmonių ginčų arbitruotinumumas

Įmonių ginčų sprendimas pasirenkant alternatyvų teismui ginčo sprendimo būdą – arbitražas gali būti patraukli alternatyva, kuri bus naudinga tiek ginčo šalims, tiek ir pačiam juridiniam asmeniui dėl aukščiau aptartų priežasčių. Tačiau prieš renkant šią alternatyvą reikia aptarti esminį klausimą - ar įmonių ginčai kaip mes juos apibrėžėme ankstesnėje šio darbo dalyje gali būti sprendžiami arbitraže. Kadangi valstybės, nepaisant to, kad arbitražas pripažįstamas lygiaverčiu ginčų sprendimų būdu,³³ pasilieka teisę nustatyti kokie ginčai yra nearbitruotini. Toliau aptarsime ir palyginsime įmonių ginčų arbitruotinumą trijose valstybėse: Lietuvoje, Anglijoje ir Rusijoje.

1.4.1 Įmonių ginčų arbitruotinumumas Lietuvoje

Sprendžiant klausimą dėl įmonių ginčų arbitruotinumumo Lietuvoje svarbiausias šaltinis yra jau anksčiau minėtas Komercinio arbitražo įstatymas³⁴ ir šio įstatymo dvyliktasis straipsnis. Lietuva yra pasirinkusi taip vadinamą sąrašo taisyklę, kadangi 12 straipsnis pateikia sąrašą ginčų, kurie yra nearbitruotini ir priklauso išimtinai teismų

³¹ *Teismų veiklos apžvalga*. p. 10 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://issuu.com/lietuvosteismai/docs/ataskaitai_2015_issu>.

³² *Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika 2015 m.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/failai/Statistika/VKAT%20statistika%20svetainei%202015%20m..pdf>>.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320-611/2015.

³⁴ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

kompetencijai. Kartu galime pastebėti, kad komercinio arbitražo įstatymas mums pateikia dviejų rūšių nearbitruotinumą kriterijus:

- i) objektyvų nearbitruotinumą (nearbitruotinių ginčų kategorijos);
- ii) subjektyvų nearbitruotinumą (subjektai negalintys sudaryti arbitražinių susitarimų).

Sprendžiant klausimą dėl įmonių ginčų arbitruotinumą mums svarbesnis yra būtent objektyvus nearbitruotinumą, nurodantis kokių kategorijų ginčai yra nearbitruotini ir ar tarp tokių ginčų nepatenka mūsų anksčiau aptarti įmonių ginčai.

Objektyvus nearbitruotinumą yra įtvirtintas aukščiau minėto 12 straipsnio antroje dalyje, kurioje nurodoma, kad: „Arbitražas negali spręsti ginčų, nagrinėtinų administracinių bylų teise, ir nagrinėti bylų, kurių nagrinėjimas priskirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijai. Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, ir ginčai dėl patentų, prekių ženklų ir dizaino registracijos. Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas”. Iš šioje teisės normoje pateiktų ginčų kategorijų, ginčus galime suskirstyti į du atskirus blokus:

- i) ginčai, kurie negali būti sprendžiami arbitražu (ginčai kylantys iš šeimos teisinių santykių, ir ginčai dėl patentų, prekių ženklų ir dizaino registracijos)
- ii) ginčai, kurie gali būti sprendžiami arbitražu kai arbitražinis susitarimas sudaromas po to kai kilo ginčas (ginčai kylantys iš darbo santykių ir vartojimo sutarčių).

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą teisinį reguliavimą įmonių ginčai iš pirmo žvilgsnio nepatenka nei į vieną nurodytą išimtį. Tačiau prieš nusprendžiant ar visi įmonių ginčai yra arbitruotini, reikia atsakyti į labai svarbų klausimą – ar Komercinio arbitražo įstatymo³⁵ 12 straipsnyje pateiktas nearbitruotinių ginčų sąrašas yra baigtinis ar ne?

Nagrinėdami teisės aktus vienokį arba kitokį atsakymą į šį klausimą, be jokios abejonės, atrasime. Tiesa, jis gali priklausyti nuo to, ar mes pasisakome už arbitražą, ar laikomės pozicijos, kad kilus menkiausiai neaiškumui dėl ginčo arbitruotinumą jis turėtų būti priskiriamas teismo kompetencijai. Todėl šioje vietoje būtų pravartu apžvelgti aktualią LAT praktiką.

³⁵ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

Pirmasis ginčas,³⁶ kurį aptarsime kilo ieškovui UAB „NCC Statyba” pateikus ieškinį atsakovui bankrutuojančiai įmonei UAB „Švilda” dėl nuostolių atlyginimo. Kaip jau galime suprasti, ši byla reikšminga tuo, kad joje buvo svarstomas klausimas dėl ginčų susijusių su bankrotu arbitruotinumu. LAT teisėjų kolegija, nagrinėdama anksčiau galiojusį teisinį reguliavimą, išaiškino, kad Įmonių bankroto įstatymo³⁷ 15 straipsnio antros dalies nuostata nurodanti, kad visos bylos, kuriose įmonei pareikšti turtiniai reikalavimai, perduodamos bankroto bylą iškėlusiam teismui, taikoma ir arbitražuose nagrinėjamos byloms. Toks LAT teisėjų kolegijos sprendimas leido pagrįstai spręsti, kad ginčai susiję su įmonių bankrotu pagal tuo metu galiojusį teisinį reguliavimą buvo laikomi nearbitruotinais.

Šios bylos kontekste pažymėtina, kad tuo metu galiojo senoji Komercinio arbitražo įstatymo redakcija.³⁸ Pasikeitus teisiniam reguliavimui ir papildžius Komercinio arbitražo įstatymo 49 straipsnį, ginčai susiję su bankrotu tapo arbitruotinais. Pagal dabartinį reguliavimą bankroto bylos iškėlimas vienai iš šalių neturi esminės įtakos sudarytam arbitražiniam susitarimui ir pačiam arbitražo procesui. Arbitrai turi teisę sustabdyti arbitražo procesą ir suteikti galimybę bankroto administratoriui susipažinti su byla ir į ją įstoti. Be to, arbitrai turi teisę išspręsti bylą iš esmės.

Nors įmonių bankrotas ir nėra šiame darbe nagrinėjamas klausimas, aukščiau aptarta byla yra reikšmingą sprendžiant ginčų arbitruotinumo klausimą. Kadangi iš jos galime spręsti, kad Komercinio arbitražo įstatymas nepateikia baigtinio nearbitruotinių ginčų sąrašo.

Tokią poziciją patvirtina ir dar viena LAT byla,³⁹ kurią aptarsime truputėlį išsamiau, kadangi ši byla jau yra tiesiogiai susijusi su korporatyviniais ginčais. Ginčas byloje tarp UAB „Luksora” akcininkų. LAT šioje byloje sprendė klausimą dėl teismų jurisdikcijos pradėti juridinio asmens tyrimą (uždarosios akcinės bendrovės) veiklos tyrimą, kai šio juridinio asmens dalyviai (akcininkai) yra sudarę susitarimą dėl tarpusavio ginčų sprendimo arbitraže. Atsižvelgiant į šias aplinkybės ir anksčiau šiame darbe pateiktą įmonių ginčų apibrėžimą, šis ginčas be jokios abejonės laikytinas korporatyviniu ginču.

Prieš pereinant prie svarbiausių LAT teisėjų kolegijos išaiškinimų reikėtų atkreipti dėmesį į kai kuriuos atsakovų argumentus, kurių pagrindu buvo kreiptasi į LAT.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-20.

³⁷ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31 - 1010.

³⁸ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.

Atsakovai kasaciniame skunde laikėsi pozicijos, kad bylos dėl juridinio asmens veiklos tyrimo nepriklauso išimtinai teismų kompetencijai. Tokią savo poziciją atsakovai bandė ginti vadovaudamiesi ankstesne LAT praktika. Atsakovai nesutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad Civilio kodekso 10 skyriuje nurodytas teismo atliekamas juridinio asmens veiklos tyrimas daro tokio pobūdžio ginčus nearbitruotinus ir priskirtinus išimtinai teismo kompetencijai. Savo poziciją dėl ginčo arbitruotinumą atsakovai gynė trimis pagrindiniais argumentais:

i) Tarptautinio arbitražo doktrina pripažįsta, kad akcininkų tarpusavio ir akcininkų bei bendrovės ginčai yra arbitruotini;

ii) Ankstesnėje LAT praktikoje⁴⁰ išaiškinta, kad kai inicijuojamas ginčas neprieštarauja Komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnio pirmoje dalyje nurodytam draudimui perduoti tam tikros kategorijos ginčus spręsti arbitražui, ginčas yra arbitruotinas;

iii) Byloje nebuvo įrodytas ar teismo nustatytas viešojo intereso buvimo faktas, kadangi LAT kitoje byloje yra pasisakęs, kad nearbitruotinių kategorijai priskirti ir ginčai, kuriuose yra išskirtinai reikšmingas viešasis interesas, pvz., iš viešųjų pirkimų kylantys ginčai.

Šie atsakovo argumentai ir pateikti pavyzdžiai iš LAT praktikos yra reikšmingi bandant atsakyti į šiam darbui svarbius klausimus - ar Komercinio arbitražo įstatymas pateikia baigtinį nearbitruotinių ginčų sąrašą ir ar visi korporatyviniai ginčai yra arbitruotini? Analizuojant atsakovo argumentus, sunku pritarti pozicijai, kad ginčai dėl juridinio asmens veiklos tyrimo nepriklauso išimtinai teismų kompetencijai.

Tai patvirtina ir LAT teisėjų kolegijos sprendimas bei reikšmingiausi sprendimo motyvai, kuriuos aptarsime toliau. LAT teisėjų kolegija nustatė, kad juridinio asmens veiklos tyrimo instituto pagrindinė paskirtis yra užtikrinti viešąjį interesą, suteikiant smulkiesiems juridinio asmens akcininkams kontroliuoti juridinio asmens veiklą. Taigi jau šioje vietoje LAT teisėjų kolegija, nustatydamą viešąjį interesą, atvėrė kelią taikyti precedentą suformuotą jau anksčiau minėtoje viešųjų pirkimų byloje.⁴¹

Be kita ko, buvo atkreiptas dėmesys ir į teismo galimybę taikyti priverstinio pobūdžio priemones, suteikiant ekspertams teisę tikrinti ne tik tikrinamo juridinio asmens, bet ir kitų juridinių asmenų dokumentus, ir apklausti juridinio asmens dalyvius,

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2010.

⁴¹ *Ibid.*

taip pat teisę duoti nurodymus policijai, kad ši užtikrintų ekspertų darbą. Teisėjų kolegiją atkreipė dėmesį ir teismo teisę, įvertinus pateiktas ekspertų rekomendacijas, parinkti priemones, kurios pagal savo pobūdį laikytinos sankcijomis ir gali būti taikomos tiek tiriamo juridinio asmens valdymo organų nariams, tiek ir pačiam juridiniam asmeniui. Šis LAT teisėjų kolegijos argumentas taip pat turi būti laikomas reikšmingu, kadangi jame atspindėtas vienas pagrindinių teismo ir arbitražo proceso skirtumų – galimybės taikyti prievartos priemones. Būtent arbitro negalėjimas be teismo pagalbos pritaikyti prievartos priemonių yra vienas iš dažniausiai girdimų arbitražo kritikų argumentų. Taip pat, kaip matysime vėliau, šiuo ribotų arbitražo galių argumentu yra remiamasi ir kitų šalių doktrinoje nagrinėjant klausimus dėl korporatyvinių ginčų arbitruotinumą.

Galime pastebėti, kad aukščiau pateiktuose pavyzdžiuose, įmonių ginčų arbitruotinumą vienokiu ar kitokiu kampu buvo siejamas su viešuoju interesu. Pirmuoju atveju viešuoju interesu, kurį sutinkame viešųjų pirkimų bylose, antruoju atveju mažųjų akcininkų interesų apsauga. Todėl galima paklausti – ar tai vieninteliai pavyzdžiai kada pagrįstai galėsime suabejoti įmonių ginčų arbitruotinumą?

Atsakymas į ką tik užduotą klausimą turėtų būti neigiamas. Reikia prisiminti, kad įmonių teisė yra tikrai kompleksiška ir glaudžiai susijusi su kitomis teisės šakomis, tame tarpe ir darbo teise. Tokią poziciją puikiai galima iliustruoti pavyzdžiu susijusiu su įmonės vadovu ir jo atsakomybės klausimu.

Pamodeliuokime situaciją, kurioje tektų spręsti ginčą tarp įmonės akcininkų (jeigu įmonėje nėra sudaroma valdyba) ir šios įmonės asmens vadovo, bei šiame ginče būtų sprendžiamas klausimas dėl įmonės vadovo atsakomybės. Ar toks ginčas bus arbitruotinas jeigu įmonės įstatuose būtų įtvirtinta arbitražinė išlyga ginčų kylančių įmonės viduje sprendimui?

Visų pirma reiktų pradėti nuo šio ginčo kvalifikavimo. Ar ginčą kilusį dėl įmonės vadovo atsakomybės mes galime laikyti korporatyviniu ginču? Atsižvelgiant į mūsų aukščiau pateiktą įmonių ginčų sąvoką, į kurią patenka ir ginčai tarp akcininkų bei įmonės valdymo organų - tokio pobūdžio ginčą galime laikyti korporatyviniu ginču.

Antras ir turbūt svarbiausias aspektas, sprendžiant klausimą dėl korporatyvinio ginčo arbitruotinumą, yra įmonės vadovo statusas. Jau minėjome, kad iš darbo santykių kylantys ginčai yra arbitruotini tik tuo atveju, jei ginčo šalys susitaria ginčą spręsti arbitražu tik jam kilus. Taigi atsakymas į ginčo arbitruotinumą klausimą priklausys nuo to ar įmonės vadovą, kurį paskyrė visuotinis akcininkų surinkimas (vadovaudamasis

Akcinių bendrovių įstatymo⁴² 37 straipsnio trečiąja dalimi) ir įmonę sieja darbo santykiai ar šie santykiai yra civilinės teisės objektas.

Ši įmonės vadovo dualizmo problema yra gausiai analizuojama darbo teisės profesionalų darbuose. Nagrinėdamas šią problemą T. Davulis savo darbe yra pažymėjęs, kad nors įstatyminis reguliavimas vienareikšmiškai nurodo, kad įmonę ir įmonės vadovą sieja darbo santykiai, LAT formuoja priešingą praktiką dėl įmonės vadovo kaip įstatyminio atstovo statuso⁴³. Kaip pavyzdį galime pateikti LAT bylą,⁴⁴ kurioje teisėjų kolegija sprendama ginčą dėl įmonės vadovo atsakomybės taikė Akcinių bendrovių įstatymo ir atitinkamas deliktinės teisės normas įtvirtintas Civiliniame kodekse, o ne darbo teisės įstatymų normas, susijusias su darbuotojų materialine atsakomybe. Tokia LAT pozicija atspindi tarp civilinės teisės specialistų vyraujančią nuomonę, kad įmonės vadovą ir įmonę sieja ne darbo, o civiliniai teisiniai santykiai.

Turint omenyje ką tik paminėtą skirtumą tarp įmonės vadovo statuso įtvirtinto įstatyminiame reguliavime, išskiriamą darbo teisės specialistų, ir teismų formuojamos praktikos, atitinkančios kitos teisės šakos atstovų poziciją, apsispręsti dėl tokio ginčo arbitruotinumą gali būti nepaprastai sunku. Todėl laikantis pirmosios pozicijos, toks ginčas turėtų pakliūti į Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio išimtį ir turėtų būti nearbitruotinas dėl tos priežasties, kad susitarimas dėl ginčo sprendimo arbitražu buvo sudarytas dar iki paties ginčo atsiradimo. Tačiau atsižvelgiant į teismų praktiką, kuri yra nuosekliai formuojama ilgą laiką tarpą ir į civilinės teisės šakos atstovų poziciją, sprendžiant klausimą dėl tokio ginčo arbitruotinumą teismai galimai ir toliau laikysis LAT suformuotos praktikos ir pripažins, kad tokio pobūdžio ginčas tarp įmonės vadovo ir įmonės akcininkų pateks į arbitražo kompetenciją.

Apibendrinant turime prieiti prie išvados, kad Komercinio arbitražo įstatymo⁴⁵ 12 straipsnyje pateiktas nearbitruotinių ginčų sąrašas nėra baigtinis, kadangi iš aukščiau pateiktų pavyzdžių matome, kad teismai aiškindami atskiras įvairių teisės aktų normas pateikia ir daugiau nearbitruotinių ginčų kategorijų. Grįžtant prie korporatyvinių ginčų arbitruotinumą turėtume vadovautis ta pačia taisykle – korporatyvinis ginčas bus arbitruotinas jeigu Komercinio arbitražo įstatyme ir kituose aktualiuose teisės aktuose ar

⁴² Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 64 - 1914.

⁴³ DAVULIS, T. *Įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo teisinio statuso problema Lietuvos teisėje. Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: liberamicorum* Valentinas Mikelėnas. Vilnius: Justitia, 2008, p. 99–115.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1203.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

nusistovėjusioje teismų praktikoje ginčo sprendimui nebus nustatyta išimtinė teismų kompetencija.

1.4.2 Įmonių ginčų arbitruotinumumas Anglijoje

Tarp didelių korporacijų ir kitų įmonių, renkantis arbitražo vietą ypatingai populiaru yra Anglija bei jos sostinė - Londonas. Minėti subjektai renkasi savo ginčus spręsti šioje šalyje net ir tada kai nei ginčas, nei patys subjektai neturi nieko bendro su šia šalimi. Pagrindinė tokio elgesio priežastimi laikytina tai, kad Anglijos teisės sistema visame pasaulyje pripažįstama kaip skaidri, neutrali ir draugiška arbitražo procesui. Be to, Anglijoje labai retai ryžtamasi pakelti įmonės korporatyvinį šydą (angl. *corporate veil*), šis klausimas detaliau bus aptartas trečioje darbo dalyje.⁴⁶

Anglijos teisė bei teismų praktika kalbant apie arbitražą taip pat yra brandi bei stabili - šią savybę arbitražo ginčo šalys ypatingai vertina. Šį teiginį puikiai apibūdina Karim Youssef vartojamas terminas „Nearbitruotinumumo mirtis“ (angl. *The Death of In-Arbitrability*),⁴⁷ kuris reiškia, kad tiek Anglijoje, tiek ir kitose valstybėse arbitražo bendruomenė pripažįsta, kad vis mažiau ginčų kategorijų laikomos nearbitruotinomis. Palyginimui, Lietuvoje galime stebėti labai panašią situaciją, kaip jau buvo minėta ankstesnėje dalyje, tam tikros ginčų kategorijos (bankroto bylos, darbo bei vartojimo ginčai) ilgą laiką buvo laikomi nearbitruotiniais. Tuo tarpu dabar, pasikeitus teisiniam reguliavimui minėtų ginčų sprendimą taip pat galima perduoti arbitražui.

Grįžtant prie pagrindinės mūsų darbo temos – korporatyvinių ginčų, turėtume nustebti, kiek mažai Anglijos teisė kalba apie korporatyvinių ir kitų ginčų, arbitruotinumą.

Bendrai kalbant apie ginčų arbitruotinumą reikia pastebėti, kad Anglijos ir aukščiau aptartoje Lietuvos teisėje galime atrasti tam tikrų skirtumų. Vienas didžiausių skirtumų turėtų būti nearbitruotinių ginčų išskyrimas. Anglijoje ginčų arbitruotinimo supratimas yra labai platus. Taip yra dėl to, kad šios valstybės statutinė ir bendroji teisė, priešingai nei Lietuvoje, turi labai mažai teisės normų kuriose būtų įtvirtintas tam tikrų ginčų kategorijų arbitruotinumumas. Tai reiškia, kad Anglijoje šalys yra laisvos susitarti

⁴⁶ KLUWER W. *European company law*. p. 138 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.dlapiper.com/~media/Files/Insights/Publications/2015/09/2Arbitration_and_company_law_in_England_and_Wales.pdf>.

⁴⁷ KARIM Y. *The Death of Inarbitrability in Arbitrability: International & Comparative Perspectives*. 2009. p. 47–67.

koku būdu bus sprendžiamas tarp jų kilęs ginčas, o išimtyis iš šios taisyklės turėtų būti nustatomos kiekvienoje atskiroje byloje.

Galime pastebėti, kad Anglijoje, priešingai nei Lietuvoje nėra naudojama anksčiau aptarta nearbitruotinių ginčų sąrašo taisyklė. Statutinė teisė nepateikia nei atskirų ginčų kategorijų (objektyvus arbitruotinumai), kurie negali būti sprendžiami arbitražu, nei subjektų, negalinčių būti arbitražo šalimis sąrašo (subjektyvus arbitruotinumai). Ar tai reiškia, kad Anglijoje nėra pripažįstamas arbitruotinumų skirstymas objektyvųjų ir subjektyvųjų? Į šį klausimą teisės doktrinoje atsakoma neigiamai. Anglijos teisė pripažįsta tiek subjektyvųjų, tiek ir objektyvųjų ginčų arbitruotinumą, tačiau priešingai nei Lietuvoje, jis yra įtvirtintas ne statutinėje teisėje, pateikiant nearbitruotinių ginčų sąrašą, o atskleidžiamas Anglijos teismų formuojamoje praktikoje.⁴⁸ Pavyzdys dėl subjektyvaus nearbitruotinumų gali būti susijęs įmonių grupėmis. Anglijos teismai formuoja praktiką,⁴⁹ kad įmonių grupės dalyviai (motininės ar dukterinės įmonės) negali reikšti reikalavimų pagal arbitražinį net ir tais atvejais kai kita tos pačios grupės įmonė yra to arbitražinio susitarimo šalimi. Šis klausimas bus plačiau aptartas paskutinėje darbo dalyje kartu su korporatyvinio šydo pakėlimo (angl. *piercing in corporate veil*) galimybėmis.

Objektyvaus arbitruotinumų kriterijus Anglijoje taip pat egzistuoja. Tačiau doktrinoje dėl šio kriterijaus kyla daug diskusijų. Nėra sutariama dėl to ar objektyvusis arbitruotinumų kriterijus kelia klausimus dėl arbitražo teismo jurisdikcijos, ar dėl arbitražinio susitarimo galiojimo. Palyginimui, panašią problemą sprendė ir LAT teisėjų kolegija aukščiau aptartoje byloje⁵⁰ tarp UAB „Lukšai“, akcininkų. Iš to galime matyti, kad Lietuva kaip ir kitos užsienio valstybės susiduria su labai panašiais ginčų nagrinėjimo arbitraže probleminių klausimų. Tačiau tiek vienu, tiek kitu atveju nuo objektyvus kriterijus yra svarbus ir nuo jo priklausys, ar tarp šalių kilęs ginčas galės būti sprendžiamas arbitraže.

Sprendžiant klausimą dėl ginčų, tame tarpe ir korporatyvinių ginčų arbitruotinumų labai svarbi yra Anglijos Arbitražo įstatymo⁵¹ (angl. *English Arbitration Act*) nuostata, kuri nurodo, kad ginčo šalys yra laisvos pasirinkti koku būdu bus sprendžiami tarp jų kilę

⁴⁸ KLUWER W. *European company law*. p. 138 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <
https://www.dlapiper.com/~media/Files/Insights/Publications/2015/09/2Arbitration_and_company_law_in_England_and_Wales.pdf>.

⁴⁹ *Ibid.* p. 139.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.

⁵¹ *English Arbitration Act* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 27 d.]. Prieiga per internetą: <
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/section/1>>.

ginčai išskyrus atvejus kai yra būtina užtikrinti viešąjį interesą.⁵² Šalia to dažnai yra priduriama, kad su asmenų subjektinėmis teisėmis susiję ginčai, kuriuos išsprędus arbitražo sprendimas bus vykdytinas – yra arbitruotini. Gali kilti klausimas, su kokiais ginčiais susiję arbitražo teismo sprendimai negalės būti įgyvendinami? Doktrinoje šis klausimas geriausiai iliustruojamas analizuojant Anglijos teismų formuojamą praktiką. Anglijos teismų praktikoje laikomasi tokios pozicijos, kad ginčų arbitruotinumą gali būti svarstomas tais atvejais kai:

i) arbitražinis susitarimas turės tiesioginę įtaką trečiųjų asmenų teisėms (Anglijos teismai laikosi konservatyvios praktikos dėl arbitražinės išlygos išplėtimo ne arbitražinio susitarimo šalims);

ii) sprendimai, kurie prieštarauja viešajai tvarkai (autorai dažnai referuoja į baudžiamosios atsakomybės taikymą);

iii) sprendimai, kuriais šalims suteikiami tokie teisių gynimo būdai, kurie negalės būti įgyvendinami (sprendimas įpareigojantis trečiuosius asmenis).⁵³

Tačiau net ir nustačius vieną iš aukščiau nurodytų aplinkybių, tai jokių būdu nereikš, kad tokie ginčai bus nearbitruotini *per se*.

Apibendrinant galima spręsti, kad net ir tose bylose, kuriose bus reiškiami kaltinimai dėl nusikalstamų veiksmų padarymo (svarstomas klausimas dėl galimos taikyti baudžiamosios atsakomybės) nebūtinai bus nustatyta, kad toks ginčas yra nearbitruotinas ir priklauso išimtinai teismų kompetencijai. Atsižvelgiant į visus aukščiau pateiktus argumentus, Anglijos teisė laikytina ypatingai atvira arbitražo procesui bei korporatyvinių ginčų sprendimui arbitražu. Todėl lyginant su aukščiau aptartu Lietuvos reguliavimu, galime daryti išvadą, kad Anglijos teisė sprendžiant korporatyvinius ginčus numato mažiau išimčių tokių ginčų arbitruotinumui, todėl yra palankesnė arbitražo procesui.

1.4.3 Įmonių ginčų arbitruotinumą Rusijoje

Kadangi apie Rusiją jau kalbėjome nagrinėdami įmonių ginčų sampratą, todėl aprašyme ir įmonių ginčų arbitruotinumą klausimus šioje šalyje. Situacija su įmonių ginčų sprendimu arbitražu Rusijoje yra labai įdomi. Kadangi po antrosios ir trečiosios

⁵² KLUWER W. *European company law*. p. 139 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.dlapiper.com/~media/Files/Insights/Publications/2015/09/2Arbitration_and_company_law_in_England_and_Wales.pdf>.

⁵³ *Ibid.*, p. 139.

instancijos Arbitražo teismų sprendimų⁵⁴ priimtų 2011 m. kilo pagrįstų abejonių ar mūsų nagrinėjami korporatyviniai ginčai gali būti sprendžiami arbitražu Rusijoje.

Vadovaujantis ką tik nurodytu Arbitražo teismų išaiškinimu, korporatyviniai ginčai priklauso išimtinai šių teismų jurisdikcijai. Toks išaiškinimas reiškia ne ką kitą, o tai, kad korporatyviniai ginčai tampa nearbitruotini. Minėtieji sprendimai vėliau buvo apskūsti ir Aukščiausiam arbitražo teismui, tačiau skundas nebuvo išnagrinėtas. Tokia žinia nuskambėjo visoje arbitražo bendruomenėje ir buvo sutikta labai nepalankiai.

Tačiau situacija Rusijoje nėra tokia bloga kaip gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio. Kalbant apie aukščiau nurodytą Arbitražo teismų išaiškinimą verta pastebėti, kad Rusija yra ta valstybė, kuri nepripažįsta precedento doktrinos. Todėl buvo tikima, kad kitose bylose, kuriose būtų sprendžiamas klausimas dėl korporatyvinių ginčų arbitruotinumui šia praktika nebūtų vadovujamasi. Tačiau galimybė, kad Arbitražo teismai paseks šiuo pavyzdžiui išliks, todėl korporatyvinių ginčų arbitruotinumui klausimas Rusijoje buvo labai atviras.⁵⁵

Tačiau arbitražo bendruomenės laukti pasikeitimai Rusijoje vis dėlto įvyko ir 2016 m. rugsėjo mėnesį įsigaliojo reikšmingi Rusijos arbitražo įstatymo pakeitimai. Arbitražo įstatymo pakeitimais buvo siekiama panaikinti kišenines arbitražo institucijas (šališkas ir neskaidrias institucijas prie didelių korporacijų), pagerinti bendrą arbitražo kokybę Rusijoje. Pakeitimai buvo sukoncentruoti į penkias pagrindines sritis:

- i) nauji mechanizmai, pagalbai iš valstybinių teismų, suderinti su modeliniu UNCITRAL įstatymu;
- ii) arbitražui palankus požiūris arbitražinio susitarimo turiniui ir formai;
- iii) pakankamai aiškiai atskirtos taisyklės skirtingų rūšių ginčų arbitruotinumui;
- iv) mechanizmai arbitražo institucijų įsisteigimo ir veiklos kontrolei;
- v) arbitražo sprendimų nepripažinimo, pripažinimo ir vykdymo procedūrų pakeitimai.⁵⁶

⁵⁴ KHODYKIN R. *Arbitration law of Russia: practice and procedure* p. 49 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf>>.

⁵⁵ *New Russian Law on Arbitration and International Standards*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf>>.

⁵⁶ *Russian arbitration reform*. p. 1 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.whitecase.com/sites/whitecase/files/files/download/publications/russian_arbitration_reform.pdf Kai>.

Kalbant apie korporatyvinius ginčus, nuo 2017 m. vasario 1 dienos juos bus galima spręsti arbitražu, tačiau juos galės spręsti tik nuolatinė arbitražo institucija, kuri taikys specialias korporatyvinių ginčų sprendimo taisykles.⁵⁷ Naujasis teisinis reguliavimas nustatė, kad atsižvelgiant į korporatyvinio ginčo pobūdį, korporatyviniai ginčai Rusijoje gali būti suskirstyti į tris blokus:

i) nearbitruotini korporatyviniai ginčai (ginčai dėl visuotinio akcininkų sušaukimo, ginčai dėl akcininkų pašalinimo, ginčai kilę skundžiant valstybės institucijos veiksmus dėl akcijų išleidimo, ginčai dėl strateginių juridinių asmenų);

ii) ginčai, kuriuos sprendžia institucinis arbitražas esantis Rusijoje, pagal specialias arbitražo taisykles korporatyviniams ginčams spręsti (ginčai dėl juridinių asmenų steigimo, reorganizavimo arba likvidavimo, ginčai dėl korporatyvinių susitarimų, ginčai kylantys skundžiant valdymo organų sprendimus, ginčai dėl vadovo skyrimo arba rinkimo ir vadovo atsakomybės, ginčai kylantys skundžiant labai svarbius suinteresuotų šalių sandorius);

iii) ginčai, kuriuos sprendžia institucinis arbitražas esantis ne Rusijoje ir ne pagal specialias arbitražo taisykles korporatyviniams ginčams spręsti (ginčai dėl akcijų nuosavybės ir akcijų įkeitimo susitarimų vykdymo bei ginčai dėl registrų veiklos).⁵⁸

Vis dar nėra aišku, kokios pasekmės kiltų jei korporatyvinis ginčas būtų išnagrinėtas nesilaikant aukščiau pateiktos tvarkos, tačiau galima manyti, kad šių iš pažiūros imperatyvių teisės normų nesilaikymas galėtų būti pagrindas nepripažinti arba panaikinti arbitražo teismo priimtą sprendimą.

Taip pat reikia pastebėti, jog doktrinoje pripažįstama, kad Rusija laikosi Vokietijos arbitražo proceso modelio sprendžiant korporatyvinius ginčus.⁵⁹ Šio modelio ypatybė yra ta, kad arbitražinis susitarimas tarp dviejų ar daugiau akcininkų gali būti pripažintas negaliojančiu kaip darantis įtaką kitų akcininkų nesančių arbitražinio susitarimo šalimi. Todėl norint, kad arbitražinis susitarimas nebūtų pripažintas

⁵⁷ *New Russian Law on Arbitration and International Standards*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf>>.

⁵⁸ *Russian arbitration reform*. p. 1 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.whitecase.com/sites/whitecase/files/files/download/publications/russian_arbitration_reform.pdf>.

⁵⁹ KHODYKIN R. *Arbitration law of Russia: practice and procedure* p. 49 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf>>.

negaliojančiu šalys turėtų skirti dėmesio tinkamam arbitražinės išlygos pasirinkimui ir jos įtvirtinimui.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktus argumentus matome, kad pastarieji metai Rusijoje įnešė daug palankių naujovių į arbitražo procesą ir išsprendė nemažai kertinių problemų, kurios darė korporatyvinių ginčų sprendimą arbitražu neįmanomą. Tačiau tenka pripažinti, kad taisyklės sprendžiant korporatyvinius ginčus arbitraže Rusijoje yra labai formalios ir griežtos. Sąrašas nearbitruotinių korporatyvinių ginčų taip pat yra gausus, mažiausiai dvigubai gausesnis nei aukščiau aptartos išimtys Lietuvoje. Todėl Rusija neturėtų būti laikoma pačiu geriausiu pasirinkimu sprendžiant korporatyvinius ginčus arbitražu.

2. Arbitražinės išlygos pasirinkimas ir jos įtvirtinimas

Kadangi pirmojoje darbo dalyje nustatėme, kad įmonių ginčai yra arbitruotini, turime aptarti ir kitą ne mažiau svarbų momentą – arbitražinės išlygos pasirinkimą, kuris taip pat yra reikšmingas norint korporatyvinį ginčą spręsti arbitraže. Šioje darbo dalyje išsiaiškinsime, kokie reikalavimai yra taikomi arbitražinės išlygos formai, jos turiniui taip pat aptarsime galimybę arbitražinę išlygą įtvirtinti įmonės įstatuose ir galinčias kilti neigiamas pasekmes netinkamai pasirinkus arba įtvirtinus arbitražinę išlygą.

2.1. Bendrieji formos reikalavimai arbitražinei išlygai

Pradėkime nuo reikalavimų arbitražinio susitarimo formai, t.y. nuo atsakymo į klausimą, kokia forma turėtų būti išreikšta šalių valia siekiant kilusį korporatyvinį ginčą spręsti arbitražu. Vienas pagrindinių šaltinių padėsiančių atsakyti į šį klausimą, kuris yra aktualus tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje yra 1958 m. „Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo” (toliau – Niujorko konvencija).⁶⁰

Pagal Niujorko konvencijos 2 straipsnio 1 dalį, arbitražinis susitarimas turi būti rašytinės formos: „Kiekviena Susitariančioji valstybė pripažįsta rašytinį susitarimą, pagal kurį pusės pasižada perduoti arbitražui visus ar tam tikrus ginčus, kilusius arba galinčius kilti tarp jų dėl kurių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, galinčių būti arbitražo nagrinėjimo dalyku”. Terminu „rašytinis susitarimas” apibrėžimas yra pateiktas

⁶⁰ Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I-760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo„. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 10-208.

to paties Niujorko konvencijos straipsnio 2 dalyje: „Terminas „rašytinis susitarimas” apima arbitražinę išlygą sutartyje arba arbitražinį susitarimą, pusių pasirašytą ar esantį pasikeitimo raštuose arba telegramose”.

Lietuvoje, Komercinio arbitražo įstatymas⁶¹ įtvirtina tokio pat pobūdžio ir net aiškiau suformuluotus bei atitinkančius šiuolaikinių technologijų pažangą reikalavimus arbitražinio susitarimo formai, kurie, be kita ko atitinka naujausias rekomendacijas dėl Niujorko konvencijos aiškinimo ir yra pateikiami ne baigtinio sąrašo forma, šio įstatymo 10 straipsnyje. Vadovaujantis ką tik minėto Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnio 2 dalimi: „Arbitražinis susitarimas sudaromas raštu”. Taigi Komercinio arbitražo įstatymas kaip ir Niujorko konvencija įtvirtina rašytinės formos reikalavimą arbitražiniam susitarimu, kuris remiantis Komercinio arbitražo įstatyme pateikiama formuluote, be kita ko, yra viena iš arbitražinio susitarimo galiojimo sąlygų. Atsižvelgiant į tai, rašytinio susitarimo tarp šalių nebuvimas arba žodinis susitarimas gali sutrukdyti tarp šalių kilusį ginčą spręsti arbitraže. Grįžtant prie Komercinio arbitražo įstatyme nustatytų reikalavimų susitarimo perduoti ginčą spręsti arbitraže formai, tarp šalių sudarytas rašytinis susitarimas perduoti ginčą, įskaitant ir korporatyvinius ginčus, spręsti arbitražu laikomas galiojančiu jei yra tenkinama bent vieną iš šių Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnio 2 dalyje išvardintų sąlygų:

i) įformintas bendru šalių pasirašytu dokumentu;

ii) sudarytas šalims apsikeičiant raštais (kurie gali būti siunčiami elektroninių ryšių galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas) ar kitais dokumentais, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas;

iii) sudarytas naudojantis elektroninių ryšių galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas ir juose esanti informacija yra prieinama toliau naudoti;

iv) šalys apsikeičia ieškiniu ir atsiliepimu į ieškinį, kuriuose viena šalis tvirtina, o kita šalis neneigia, kad jos sudarė arbitražinį susitarimą;

v) yra kitokių rašytinių įrodymų, kad šalys yra sudariusios ar pripažįsta arbitražinį susitarimą.

Nustačius, kad rašytinis šalių susitarimas perduoti ginčą spręsti arbitražu tenkina bent vieną iš aukščiau pateiktų sąlygų, bei nesant kitų arbitražinio susitarimo negaliojimo

⁶¹ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

pagrindų, įskaitant ir jau anksčiau šiame darbe minėtą objektyvųjį ar subjektyvųjį nearbitruotinumą, arbitražinis susitarimas turi būti pripažįstamas sudarytu tinkamai ir galiojančiu. Spręstina, kad šie arbitražinės išlygos reikalavimai taikytini ir korporatyvinių ginčų atveju, kitaip tariant, norint korporatyvinį ginčą spręsti arbitražu, arbitražinis susitarimas turi tenkinti rašytinės formos reikalavimą, o Lietuvos atveju ir bent vieną iš Komercinio arbitražo⁶² 10 straipsnio 2 dalyje išvardintų sąlygų.

2.2. Turinio reikalavimai arbitražinei išlygai

Aptarę pagrindinius arbitražinei išlygai keliamus formos reikalavimus, pereikime prie arbitražinės išlygos turinio. Kaip galime pastebėti iš aukščiau pateikto teisinio reguliavimo, arbitražinė išlyga yra ne kas kita kaip tarp šalių sudaryta sutartis. Todėl kaip ir kiekvienai sutarčiai, taip ir arbitražinei išlygai, remiantis Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso⁶³ (toliau - Civilinis kodeksas) 6.159 straipsniu, yra būdingi du būtinieji sutarties elementai:

- i) susitarimas;
- ii) sutarties forma (įstatymo nustatyta atvejais).

Todėl be aukščiau aptarto rašytinės formos reikalavimo arbitražinei išlygai, įtvirtinto Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnyje, tam, kad ginčas būtų išspręstas arbitražu, yra būtinas šalių susitarimas. Šiais reikalavimais yra užtikrinami keli svarbūs dalykai. Visų pirma, šalių teisė laisva valia pasirinkti alternatyvų teismui ginčo sprendimo būdą. Antra, yra užtikrinamas arbitražinės išlygos uždarumo principo įgyvendinimas, kitaip tariant, kaip ir kiekviena sutartis, taip ir arbitražinė išlyga sukuria teises ir pareigas ją pasirašiusiems šalims, o ne tretiesiems asmenims. Na ir galiausiai, rašytinės formos reikalavimas yra reikšmingas, kadangi gerokai palengvina įrodinėjimo našta, kas yra labai svarbu, atsižvelgiant į tai, kad pasirinkdamos ginčo sprendimo arbitraže būdą, šalys atsisako teisės tą patį ginčą spręsti teisme. Todėl šalys norėdamos korporatyvinį ginčą spręsti arbitraže, atsižvelgiant aukščiau aptartą teisinį reguliavimą, privalo sudaryti rašytinį susitarimą, kuriuo susitartų perduoti ginčą spręsti ne teismui, bet arbitražo institucijai arba ad hoc arbitražui. Tam tikrų klausimų dėl šalių susitarimo buvimo gali kilti tais atvejais, kai arbitražinė išlyga yra įtvirtinama įmonės įstatuose, kadangi šalys,

⁶² Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

⁶³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 - 2262.

kurioms taikoma arbitražinė išlyga, pavyzdžiui įmonės akcininkai, apie tokios arbitražinės išlygos egzistavimą gali sužinoti tik kilus ginčui, be to, nebūti išreiškę valios pasirinkti teismui alternatyvaus ginčų sprendimo būdo – arbitražo. Šį klausimą plačiau aptarsime vėlesnėje šio skyriaus dalyje.

Arbitražinės išlygos sutartinė prigimtis yra aiškinama ir LAT praktikoje. Vienoje civilinėje byloje⁶⁴ LAT pažymėjo, kad: „Arbitražinis susitarimas, kaip ir kiekviena kita sutartis, šalims yra privalomas (CK 6.189 straipsnio 1 dalis) ir jo būtina laikytis (pacta sunt servanda)”. Ši byla svarbi dėl dviejų momentų:

i) joje atskleidžiama arbitražinės išlygos prigimtis, t.y. arbitražinė išlyga prilyginama tarp šalių sudarytai sutarčiai;

ii) LAT pasisakė dėl reikalavimų keliamų arbitražinės išlygos turiniui.

Nagrinėdamas klausimus susijusius su arbitražinės išlygos turiniu LAT, be kita ko, rėmėsi ir ankstesne praktika,⁶⁵ kurioje buvo pažymėta: „Ta aplinkybė, kad arbitražinis susitarimas yra pakankamai glaustas ir nereglamentuoja kai kurių klausimų, pavyzdžiui, arbitrų skaičiaus, jų skyrimo tvarkos ir pan., nėra pakankamas pagrindas nepripažinti jo arbitražiniu susitarimu. Tarptautinio arbitražo doktrina ir praktika laikosi pozicijos, kad, kilus abejonei dėl arbitražinio susitarimo egzistavimo, abejonės turi būti aiškinamos arbitražinio susitarimo galiojimo naudai, t.y. taikomas principas *in favor contractus*”. Remiantis aukščiau pateiktais LAT išaiškinamais, be mūsų identifikuotų reikalavimų pasiekti susitarimą ir jį išreikšti raštu, griežtesnių reikalavimų arbitražinių išlygų turiniui nėra keliami. Todėl net tokia primityvi arbitražinė išlyga kaip pavyzdžiui: „Ginčai sprendžiami arbitraže”, įtvirtinta tarp šalių sudarytoje sutartyje ar kitame rašytinės formos susitarime, tenkins aukščiau aptartus formos ir turinio reikalavimus ir bent jau Lietuvoje bus laikoma tinkama. Be jokios abejonės, skirtingose jurisdikcijose teismų požiūris į tokią lakonišką arbitražinę išlygą gali būti mažiau palankus. Nepritaikius *in favor contractus* principo, pagal kurį visi neaiškumai yra aiškinami arbitražinio susitarimo galiojimo naudai ir kuris sėkmingai taikomas Lietuvoje pagal jau aukščiau minėtą LAT formuojamą praktiką,⁶⁶ tokia arbitražinė išlyga gali būti pripažinta negaliojančia ir užkirsti kelią korporatyvinį ginčą spręsti arbitraže. Vienas iš tokių pavyzdžių gali būti labai bendro

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006.

pobūdžio arbitražinės išlygos įtvirtinimas įmonės įstatuose, kuris remiantis vėliau šiame darbe aptariama Vokietijos teisės doktrina,⁶⁷ gali lemti įmonės įstatuose įtvirtintos arbitražinės išlygos negaliojimą.

Nors arbitražinės išlygos turiniui pagal Lietuvos teisinį reguliavimą ir nėra keliami ypatingi detalumo reikalavimai, šalys arbitražinės išlygos pasirinkimui turėtų skirti nemažai dėmesio. Kaip matysime vėliau, netinkamas arbitražinės išlygos pasirinkimas gali lemti jos pripažinimą negaliojančia, galimus papildomus ginčus ir kitas neigiamas pasekmes, kurios bus detalizuotos trečiojoje šio skyriaus dalyje. Šių neigiamų pasekmių turėtų stengtis išvengti kiekviena arbitražinio susitarimo šalis, o ypačiai – korporatyvinių ginčų šalys, kurioms kaip jau nustatėme aukščiau ginčo sprendimo operatyvumas ir kaštų taupymas yra nepaprastai svarbu.

Toliau aptarsime du kelius, kurie gali palengvinti tinkamos arbitražinės išlygos pasirinkimo procedūrą.

Pirmasis ir turbūt lengviausias kelias, kurį šalys gali pasirinkti yra standartinių arbitražinių išlygų, kurias siūlo beveik visos arbitražo institucijos, pritaikymas pagal savo poreikius. Kaip pavyzdį galime pateikti arbitražinę išlygą kurią savo internetiniame tinklalapyje siūlo Vilniaus komercinio arbitražo teismas:⁶⁸ „Kiekvienas ginčas, kylantis iš šios sutarties ar su ja susijęs, galutinai sprendžiamas arbitražu Vilniaus komercinio arbitražo teisme pagal Arbitražo procedūros reglamentą”. Be to šalims rekomenduojama nurodyti kokiū būdu bus keičiamasi procesiniais dokumentais, arbitrų skaičių, arbitražo vieta (nurodant miestą, valstybę), arbitražo procese vartojamą kalbą ir ginčui taikytiną materialinę teisę (procesinė teisė bus arbitražo vietos teisė). Pasirinkus tokią arbitražinę išlygą, daugeliu atveju arbitražinis susitarimas būtų laikomas pakankamai išsamiu ir būtų išvengta galimų ginčų dėl arbitražinės išlygos galiojimo ir kitų su arbitražo procesu susijusių klausimų.

Antrasis kelias galėtų būti arbitražinės išlygos formulavimas atsižvelgiant į Tarptautinės advokatų asociacijos parengtas rekomendacijas⁶⁹ (toliau - IBA Rekomendacijos). IBA Rekomendacijose, apibendrinus daugybę arbitražo bylų, yra pateikiamos gairės, į kurias siūloma atsižvelgti rengiant arbitražinius susitarimus.

⁶⁷ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 557-559.

⁶⁸ *Vilniaus komercinio arbitražo teismo rekomenduojamos išlygos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 02 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.arbitrazas.lt/islygos.htm> >.

⁶⁹ IBA Guidelines for Drafting International Arbitration Clauses [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 07 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ibanet.org/ENews_Archive/IBA_27October_2010_Arbitration_Clauses_Guidelines.aspx >.

Renkantis arbitražinę išlygą, kuria bus remiamasi perduodant korporatyvinį ginčą spresti arbitražu, vadovaujantis IBA Rekomendacijomis reikėtų atsižvelgti į tokius momentus:

i) Visų pirma, šalims yra siūloma aiškiai išreikšti pasirinkimą tarp institucinio ir ad hoc arbitražo. Šis pasirinkimas yra labai individualus ir priklauso nuo kiekvienos konkrečios situacijos faktinių aplinkybių. Tačiau reikia pripažinti, kad profesionalumo aspektu institucinis arbitražas daugeliu atvejų yra pranašesnis už ad hoc arbitražą;

ii) Šalims siūloma pasirinkti arbitražo taisyklių rinkinį ir šioms taisyklėms taikytiną standartinę arbitražinę išlygą. Šis punktas labiausiai yra orientuotas į institucinį arbitražą, kadangi didžioji dauguma nuolatinių arbitražo institucijų turi parengusios tiek savo arbitražo taisyklių rinkinį, tiek ir standartinės arbitražinės išlygas;

iii) Sekantis dalykas ką šalims siūloma aptarti arbitražinėje išlygoje yra ginčai, kuriuos šalys susitaria spresti arbitražu. IBA Rekomendacijose siūloma ginčus apibrėžti kaip galima plačiau. Todėl nurodymas, kad visi kylantys ginčai bus sprendžiami arbitraže laikytinas priimtinausiu;

iv) Šalims taip pat siūloma pasirinkti arbitražo vietą įvertinus faktines ir teises ginčo aplinkybes. Kaip matysime vėliau, šis žingsnis yra ypatingai reikšmingas, ypač tais atvejais kai nėra nurodomi kiti IBA Rekomendacijose aptariamai pasirinkimai;

v) Šalys, be kita ko, turėtų apsispręsti dėl arbitrų, nagrinėsiančių jų ginčą, skaičiaus. Šis pasirinkimas kaip ir pasirinkimas tarp institucinio ir ad hoc arbitražo yra pakankamai individualus. Tačiau vėl gi, atsižvelgiant į aplinkybę, kad korporatyviniai ginčai dažnai būna pakankamai sudėtingi ir didelės apimties šalys turėtų rinktis ne vieną, o kelis arbitrus;

vi) Nustačius ginčą nagrinėsiančių arbitrų skaičių, šalims rekomenduojama arbitražinėje išlygoje aptarti ir arbitrų skyrimo tvarką;

vii) Šalys arbitražinėje išlygoje turėtų nusistatyti kokia kalba vyks arbitražo procesas;

viii) Galiausiai, šalims taip pat rekomenduojama pasirinkti ginčui taikytiną materialinę teisę. Šis žingsnis sprendžiant korporatyvinius ginčus taip pat yra labai svarbus, kadangi skirtingų valstybių teisė, gali turėti esminių skirtumų, galinčių net gi nulemti ginčo baigtį.

Kaip matome, Vilniaus komercinio arbitražo standartinėje išlygoje aptarti beveik visi IBA Rekomendacijoje aptarti pagrindiniai momentai, kurie turėtų būti nurodomi arbitražinėse išlygos. Atsižvelgiant į aukščiau minėtą sutartinę arbitražinės išlygos

prigimtį ir su ja susijusią bei aukščiau taip pat aptartą LAT suformuotą praktiką,⁷⁰ vieno ar kelių rekomendacijose nurodomų momentų neaptarimas nereikš arbitražinės išlygos negaliojimo. Tačiau tai gali tapti pagrindu papildomiems ginčams bei sukelti šalims kitų neigiamų pasekmių, kurias aptarsime sekančioje darbo dalyje.

2.3. Neigiamos pasekmės galinčios kilti dėl netinkamo arbitražinės išlygos parinkimo

Kaip jau išsiaiškinome ankstesnėse darbo dalyse tarp šalių kilęs ginčas gali būti perduotas spręsti arbitražu, jei arbitražinis susitarimas tenkina minimalius arbitražiniam susitarimui keliamus reikalavimus. Tačiau kokios neigiamos pasekmės gali kilti, jei šalys neatsižvelgs nei į nuolatinių arbitražo institucijų pateikiamas standartines arbitražines išlygas, nei į aukščiau aptartas IBA Rekomendacijas?⁷¹ Norėdami atsakyti į šį klausimą, aptarkime kas būtų, jei šalys pasirinktų vieną paprasčiausių arbitražinių išlygų: „Ginčai sprendžiami arbitražu”.

Jau iš pirmo žvilgsnio galime pastebėti, kad tokioje glaustoje arbitražinėje išlygoje nėra aptarta koks arbitražas nagrinės ginčą – institucinis ar ad hoc arbitražas. Be jokios abejonės šios spragos užpildymas gali pareikalauti papildomų laiko sąnaudų ir papildomai apsunkinti ginčo sprendimo procedūrą.

Sekantis momentas, kurį privalome pastebėti aukščiau pateiktame arbitražinės išlygos pavyzdyje ir skirti daugiau dėmesio yra arbitražinėje išlygoje nenurodyta arbitražo vieta. Šis trūkumas gali būti ypatingai reikšmingas, kadangi arbitražo vieta, kuri yra ne geografinė, o teisinė kategorija,⁷² gali lemti ne tik ginčo baigtį, tačiau ir tai ar priimtas arbitražo teismo sprendimas galės būti realiai įgyvendintas ir nebus „popierinis”.

Kaip jau išsiaiškinome aukščiau, nenurodyta arbitražo vieta nedaro arbitražinės išlygos negaliojančios. Nenurodžius arbitražo vietos, arbitražo vietą nustato pats arbitražas, tokios pozicijos laikomasi tiek Lietuvos teisės doktrinoje,⁷³ tiek ir Komercinio arbitražo⁷⁴ (29 straipsnis) bei UNICITRAL pavyzdiniame⁷⁵ (20 straipsnis) įstatyme.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006.

⁷¹ IBA Guidelines for Drafting International Arbitration Clauses [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 07 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ibanet.org/ENews_Archive/IBA_27October_2010_Arbitration_Clauses_Guidelines.aspx>.

⁷² Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2014.

⁷³ DOMINAS G., MIKELĖNAS V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Justitia, Vilnius, 1995 p. 201.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

⁷⁵ UNICITRAL Model Law on International Commercial Arbitration [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf>.

Arbitražo procese, ypačiai jei tai yra ginčas su tarptautiniu elementu, arbitražo teismas gali nustatyti arbitražo vietą, kuri galimai skirsis nuo valstybės kurioje turės būti vykdomas priimtas arbitražo teismo sprendimas. Iš pirmo žvilgsnio tai neturėtų kelti didesnių keblumų, kadangi kitoje valstybėje priimti arbitražo teismo sprendimai yra pripažįstami ir leidžiami vykdyti pagal Niujorko konvencijos⁷⁶ (3 straipsnis). Ta pati taisyklė galioja ir Lietuvoje ir yra įtvirtinta Komercinio arbitražo įstatymo 51 straipsnyje.

Tačiau arbitražo teismo priimto sprendimo pripažinimas kitoje valstybėje gali sukelti eilę neigiamų padarinių, kuriuos toliau trumpai aptarsime.

Pirma, pripažįstant kitoje valstybėje priimtą arbitražo teismo sprendimą, ginčo procese atsiranda dar vienas papildomas žingsnis, kuris be jokios abejonės šalims kainuoja tiek laiko, tiek papildomu piniginių kaštų. Kadangi ne retai prašymas pripažinti ir leisti vykdyti užsienio valstybėje priimtą arbitražo teismo sprendimą yra nagrinėjamas ne vienoje teismo instancijoje. Pavyzdžiui Lietuvoje prašymus pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo teismų sprendimus nagrinėja Lietuvos apeliacinis teismas, o Lietuvos apeliacinio teismo nutartis dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti per 30 dienų nuo jos priėmimo dienos dar gali būti skundžiama LAT (Komercinio arbitražo įstatymo⁷⁷ 51 straipsnio 2 ir 3 dalys). Taigi toks papildomas žingsnis nėra patrauklus verslui ir pačioms korporatyvinių ginčų šalims, kurios yra suinteresuotos kilusį ginčą išspręsti kuo operatyviau ir su mažiausiais įmanomais kaštais.

Antra, priimtas palankus arbitražo teismo sprendimas savaime nereiškia, kad toks sprendimas tikrai bus pripažintas ir leistas vykdyti užsienio valstybėje. Žemiau pateiksime du pavyzdžius nuskambėjusius tiek Lietuvos, tiek ir pasaulio arbitražo bendruomenėje, kai dėl ginčytinų aplinkybių buvo atsisakyta pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo teismų sprendimus.

Pradėkime nuo pavyzdžio iš Lietuvos. Daugiau nei prieš dešimtmetį LAT nagrinėjo bylą⁷⁸ (toliau – Lifosos byla), kurioje Šveicarijos įmonė prašė pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio Komercinio arbitražo prie Rusijos Federacijos pramonės ir prekybos rūmų sprendimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo Lietuvos įmonei. Šį prašymą atmetė tiek Lietuvos apeliacinis teismas, tiek LAT. Tačiau dėmesys turėtų būti koncentruojamas būtent į LAT pateiktus argumentus, kuriais remiantis buvo atsisakyta tenkinti Šveicarijos bendrovės pateiktą prašymą. LAT pateikė labai keistą viešosios tvarkos sąvokos išaiškinimą, kuris buvo pagrindinis argumentas atsisakant pripažinti ir

⁷⁶ Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I-760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 10-208.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-146.

leisti vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimą pagal Niujorko konvenciją⁷⁹ (5 straipsnis). LAT viešąją tvarką aiškino kaip nacionalinės teisės kategoriją bei nurodydamas, kad: „atsakovas yra didžiausia Kėdainių rajono gamybinė įmonė tiek parduodamos produkcijos kiekiu, tiek darbuotojų skaičiumi. Įmonės mokami mokesčiai sudaro apie 30 proc. Kėdainių rajono biudžeto pajamų. Arbitražo pirmininko nutarimu buvo areštuotas visas atsakovo kilnojamas, nekilnojamas turtas, taip pat jo sąskaitos <...> arbitražo pirmininko nutarimo vykdymas reikštų, kad atsakovas neturėtų galimybes vykdyti jokios veiklos, ir tai galėtų sukelti neigiamas tiek socialines, tiek ekonomines pasekmes ne tik atsakovui, bet ir daugeliui Kėdainių rajono įmonių bei gyventojų, todėl daro išvadą, jog tokios arbitražo pirmininko nutarimu taikytinos ieškinio užtikrinimo priemonės neproporcingos jų taikymu siekiamiems tikslams, pažeidžia LR Konstitucijoje ir CK 1.5 str. įtvirtintą teisingumo bei CK 1.2 str. įtvirtintus lygiateisiškumo bei proporcingumo principus, prieštarauja viešajai tvarkai ir toks arbitražo pirmininko nutarimas negali būti pripažįstamas ir vykdomas Lietuvos Respublikoje”. Toks sprendimas prieštarauja ne tik tarptautinei praktikai aiškinančiai viešosios tvarkos sąvoką kaip ji yra suprantama Niujorko konvencijos kontekste, tačiau ir vėlesnei, nuosekliai formuojamai LAT praktikai,⁸⁰ kurioje yra pažymėta, kad: „sąvoka „viešoji tvarka” tarptautinio arbitražo doktrinoje ir praktikoje aiškinama kaip tarptautinė viešoji tvarka, apimanti fundamentalius sąžiningo proceso principus, taip pat imperatyviasias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus”. Taigi LAT pripažino, kad viešoji tvarka nebegali būti aiškinama taip palčiai kaip ji suprantama nacionaliniame kontekste ir paneigė Lifosos byloje pateiktą argumentaciją. Tačiau šis pavyzdys iliustruoja, kad pripažįstant užsienio arbitražo teismo sprendimą kitoje valstybėje, teismai gali labai įvairiai interpretuoti tokias sąvokas kaip viešoji tvarka, todėl reikia pripažinti, kad egzistuoja rizika dėl atsisakymo pripažinti ir leisti vykdyti net ir teisėtą bei pagrįstą užsienio arbitražo teismo sprendimą egzistuoja.

Toliau, aptarkime pavyzdį iš Ukrainos,⁸¹ kuris plačiai nuskambėjo tarptautinėje arbitražo bendruomenėje, be to, iš dalies gali būti aktualus ir Lietuvai. Ukrainos aukštesnysis specializuotas teismas (angl. *the Higher Specialised Court of Ukraine*) priėmė sprendimą, kuriuo buvo pripažinta, kad kreiptis dėl arbitražo teismo pripažinimo

⁷⁹ Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I-760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 10-208.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2012.

⁸¹ *Ukraine Courts rule on the Effect of Assignment of Arbitration Awards* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cisarbitration.com/2015/09/25/ukraine-courts-rule-on-the-effect-of-assignment-of-arbitration-awards/>>

ir leidimo vykdyti gali tik arbitražo procese tiesiogiai dalyvavusi ir kurios vardu yra priimtas galutinis arbitražo teismo sprendimas šalis. Šioje situacijoje, viena iš arbitražo šalių buvo reorganizuota, todėl į Ukrainos teismus su prašymu pripažinti ir leisti vykdyti arbitražo teismo sprendimą Ukrainoje kreipėsi subjektas perėmęs reorganizuotos šalies reikalavimą. Remiantis aukščiau minėtame straipsnyje⁸² pateikta informacija, toks sprendimas buvo priimtas teismui išaiškinus Ukrainos civilinio proceso kodekso 393 straipsnio 3 dalį, pagal kurią dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo turi teisę kreiptis tik arbitražo šalis.

Toks sprendimas nebuvo panaikintas, kadangi Ukrainos aukščiausias teismas nepriėmė reorganizuotos arbitražo proceso šalies reikalavimą perėmusio subjekto skundo. Todėl ši pakankamai kontraversiška praktika liko galioti. Sprendimas sulaukė pakankamai daug dėmesio pasaulinėje arbitražo bendruomenėje, kadangi daugelio valstybių, įskaitant ir Lietuvos, civilinio proceso kodeksai numato beveik identišką taisyklę, kad dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo turi teisę kreiptis arbitražo būtent arbitražo šalis. Todėl negalime vienareikšmiškai teigti, kad nėra rizikos, kad ir kitų valstybių nacionaliniai teismai nepasirinks Ukrainos teismų pasirinkto kelio dėl aukščiau minėtos procesinės normos aiškinimo. Be to, reikia pastebėti, kad Lietuvoje tokia teisės norma taip pat atsirado pakankamai neseniai, po priimtų Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso, įskaitant ir 811 str. 3 dalies, pakeitimų.⁸³ Nesant šiuo klausimu suformuotos Lietuvos teismų praktikos taip pat negalime būti visiškai tikri ar Lietuvos apeliacinis teismas bei LAT nepateiks išaiškinimo, artimo aukščiau aptartam Ukrainos aukštesniojo specializuotojo teismo sprendimui.

Ši situacija, be kita ko, aktuali ir korporatyvinių ginčų atveju. Kadangi korporatyvinių ginčų subjektai, pavyzdžiui akcininkai, dažnai būna ir juridiniai asmenys, kurie taip pat nėra apsaugoti nuo reorganizavimo arba pasibaigimo kitais Civilinio kodekso⁸⁴ antroje knygoje numatytais pagrindais. Ko pasekmėje, į teismą dėl arbitražo sprendimo pripažinimo būtų priverstas kreiptis pasibaigusio juridinio asmens teisių perėmėjas.

Galiausiai reikia taip pat pastebėti, kad nuo arbitražo vietos pasirinkimo priklausys ir tai, kokios valstybės proceso teisės normos bus taikomos. Tai ypač aktualu

⁸² *Ukraine Courts rule on the Effect of Assignment of Arbitration Awards* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cisarbitration.com/2015/09/25/ukraine-courts-rule-on-the-effect-of-assignment-of-arbitration-awards/>>.

⁸³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 23, 147, 296, 340, 587, 810, 811, 812, 813, 814, 815 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 811-1 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 76-3933.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

dėl galimybių arbitražo proceso metu sprendžiant tokius klausimus kaip laikinųjų apsaugos priemonių taikymas ar įrodymų rinkimas. Be to, nors ir labai mažai tikėtina arbitražo šalys gali pakliūti į situaciją, kai arbitražo teismo sprendimą reikės pripažinti valstybėje, kuri nėra prisijungusi prie Niujorko konvencijos,⁸⁵ kas taip pat galimai apsunkintų galimybes įgyvendinti arbitražo teismo priimtą sprendimą.

Sekantis klausimas, kuris nėra aptartas mūsų aukščiau pateiktame arbitražinės išlygos pavyzdyje, yra ginčui taikytinos materialinės teisės pasirinkimas. Kaip ir aukščiau aptarti arbitražinėje išlygoje aptariamai momentai, taip ir ginčui taikytinos teisės neaptarimas nereiškia, kad arbitražinė išlyga bus negaliojanti. Šią spragą padeda užpildyti tiek arbitražo vietos valstybės arbitražo įstatymai, pavyzdžiui Komercinio arbitražo įstatymas⁸⁶ Lietuvoje, tiek ir tarptautiniai dokumentai, tokie kaip jau aukščiau minėtas UNICITRAL pavyzdinis įstatymas.⁸⁷ Šalims nesutarus dėl ginčui taikytinos materialinės teisės (šalys nėra laisvos pasirinkti ginčui taikytinos proceso), sprendimą dėl ginčui priima arbitražo teismas, tokia tvarka yra įtvirtinta Komercinio arbitražo įstatymo 39 straipsnyje: „Jeigu šalys dėl taikytinos teisės nesusitarė, arbitražo teismas taiko teisę, kuri, arbitražo teismo pagrįsta nuomone, yra taikytina konkrečiam ginčui spręsti, įskaitant prekybos papročius (lex mercatoria)“. Praktiškai identiška tvarka yra įtvirtinta ir UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 28 straipsnyje.

Nagrinęjant šį klausimą jokių būdu negalima pamiršti ir nepaminėti arbitražo pasaulyje kovojančių dviejų doktrinų – delokalizacijos doktrinos ir teritorialumo doktrinos. Viena iš jų – delokalizacijos doktrina teigia, kad šalys yra absoliučiai laisvos pasirinkti tiek ginčui taikytiną materialinę teisę, tiek ir procesinę teisę. Šioje doktrinoje arbitražo teisė yra suprantama kaip transnacionalinė teisė, nepriklausanti nuo arbitražo valstybės ar net kažkurios kitos valstybės teisės ir turi būti suprantama kaip transnacionalinė teisė. Teritorialumo doktriną galime vadinti atsvara ką tik minėtai delokalizacijos doktrinai. Remiantis teritorialumo doktrina, šalys vis dėlto nėra visiškai laisvos pasirinkti jų ginčui taikytiną teisę, įskaitant ir materialinę teisę. Kaip jau galime suprasti iš šios doktrinos pavadinimo, nemažą reikšmę teritorialumo turi ir aukščiau aptarta arbitražo vieta. Pagal teritorialumo doktriną, šalys net ir pasirinkusios ginčui taikytiną materialinę teisę ir toliau išlieka saistomos arbitražo vietos materialinės teisės imperatyvių normų. Pažymėtina, kad pasaulyje, taip pat ir Lietuvoje, vyraujanti yra

⁸⁵ Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I-760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo„. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 10-208.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

⁸⁷ UNICITRAL Model Law on International Commercial Arbitration [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: < https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf>.

teritorialumo doktrina. Todėl šalims nesusitarus dėl taikytinos teisės, arbitražo teismui, kuris tokiu atveju parenka taikytiną, reikšmės turi tiek valstybė su kuria ginčas yra labiausiai susijęs, tiek ir aukščiau aptarta arbitražo vieta ir arbitražo vietos valstybės nacionalinės teisės procesinės normos.

Tačiau kokios neigiamos pasekmės gali kilti šalims nepasirinkus korporatyviniam ginčui taikytinos materialinės teisės?

Skirtingų valstybių teisė gali turėti nemažai skirtumų, kurie bus reikšmingi arbitraže sprendžiant konkretų korporatyvinį ar kitokio pobūdžio ginčą. Šio darbo paskutinėje dalyje matysime, kad ne visų valstybių teisinės sistemos turi vienodą požiūrį į korporatyvinio šydo pakėlimą (angl. *piercing in corporate veil*). Todėl arbitražo procesas valstybėje pripažįstančioje korporatyvinio šydo doktriną ir valstybėje, kurioje korporatyvinis šydas nėra pakeliamas, gali būti labai skirtingas. Kadangi pritaikius korporatyvinio šydo pakėlimo doktriną į arbitražo procesą gali būti įtraukti subjektai, kurie vadovaujantis arbitražo procesui būdingu arbitražinio susitarimo uždarmo principu, nebūtų įtraukti į ginčą ir toks ginčas jiems nesukeltų jokių tiesioginių padarinių. Todėl iš anksto pasirinkus ginčui taikytiną materialinę teisę, arbitražo proceso šalys gali išvengti nepageidaujamų netikėtumų arbitražo proceso metu.

Grįžtant prie mūsų pasirinktos arbitražinės išlygos pavyzdžio matome, kad joje taip pat neaptarti ir kiti IBA Rekomendacijose⁸⁸ nurodomi klausimai, tokie kaip arbitražo skaičius, jų skyrimo tvarka ar arbitražo proceso kalba. Šių klausimų plačiau nenagrinėsime, kadangi jie ne tik neturi įtakos arbitražinės išlygos galiojimo klausimui, tačiau ir nesukelia tokių reikšmingų neigiamų padarinių arbitražo proceso šalims kaip aukščiau aptarta arbitražo vieta ar ginčui taikytina materialinė teisė.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad arbitražinės išlygos pasirinkimas yra itin reikšmingas žingsnis renkantis arbitražą kaip alternatyvų teismui ginčo sprendimo būdą, kurio pagalba bus sprendžiami kilę korporatyviniai ginčai. Todėl šalims nerekomenduotina apsiriboti minimaliomis formuluotėmis ir atsižvelgiant į jau minėtas IBA Rekomendacijas ar nuolatinių arbitražo institucijų siūlomas standartines arbitražo išlygas, pasirinkti kiek galima tikslesnę ir išsamesnę arbitražinę išlygą.

⁸⁸ IBA Guidelines for Drafting International Arbitration Clauses [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 07 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ibanet.org/ENews_Archive/IBA_27October_2010_Arbitration_Clauses_Guidelines.aspx>.

2.4. Tinkamo arbitražinio susitarimo sudarymas renkantis korporatyvinio ginčo sprendimą arbitraže

Kaip jau matėme iš aukščiau aptartų turinio bei formos reikalavimų arbitražinėms išlygoms, tinkamas arbitražinio susitarimo sudarymas yra labai svarbus žingsnis, kuris gali nulemti paties arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą. Šioje dalyje aptarsime kokiais būdais galima sudaryti susitarimą dėl korporatyvinių ginčų sprendimo arbitraže. Nagrinėjant šį klausimą būtina aptarti arbitražinio susitarimo sudarymo būdus bei skirtingus arbitražinio susitarimo išreiškiamo arbitražine išlyga įtvirtinimo variantus.

Kaip jau aptarėme pirmojoje šio skyriaus dalyje, tam, kad bet koks ginčas būtų sprendžiamas arbitražu, yra būtinas arbitražinis susitarimas, kuris gali būti pasiektas dviem būdais:

i) Šalys gali susitarti arbitražu spręsti jau kilusį ginčą, pasiekiant taip vaidinamą kompromisą;

ii) Norą spręsti ateityje galimai kilsiantį ginčą šalys gali išreikšti arbitražinės išlygos sudarymu, kuri gali būti įforminama atskiru dokumentu arba įtraukiama į kitą tarp šalių sudarytą sutartį ar kitokio pobūdžio dokumentą.

Prisiminkime, kad labai svarbu jog šalių susitarimas tenkintų aukščiau aptartus reikalavimus, kurie yra įtvirtinti Komercinio arbitražo įstatymo⁸⁹ 10 straipsnyje. Tarp šalių sudarytame susitarime turi būti kaip galima aiškiau išreikšta abiejų šalių valia pasirinkti arbitražą kaip alternatyvų ginčų sprendimo būdą ir toks susitarimas turi būti sudarytas raštu. Tokiu būdu bus išvengta papildomų nesutarimų ir bus užtikrintas kaip galima operatyvesnis kilusio ginčo sprendimo procesas, kuris yra vienas iš didžiausių arbitražo proceso privalumų.

Visų pirma, trumpai aptarkime arbitražinio susitarimo sudarymą kompromiso būdu. Kompromiso būdu sudarytas arbitražinis susitarimas išsiskiria tuo, kad jį šalys sudaro jau kilus ginčui. Istoriskai toks arbitražinio susitarimo sudarymas yra siejamas su paties arbitražo proceso, kuris reiškia ne ką kitą, o ginčo perdavimą spręsti trečiajam asmeniui, atsiradimu. Taigi kilus ginčui šalys bendru susitarimu gali jo sprendimą perduoti ne teismui, o pasirinkti proceso teisme alternatyvą – arbitražo procesą.

Arbitražinio susitarimo sudarymą kompromiso būdu reikia aptarti ne vien tik dėl to, kad tai tam tikrais atvejais yra alternatyva arbitražinei išlygai, bet ir todėl, kad

⁸⁹ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

kompromisas gali būti pirmojoje šio darbo dalyje identifikuotos įmonės vadovo teisinio statuso dualizmo problemos sprendimo būdas. Kaip jau minėjome, Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 2 dalis numato, kad: „Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas”. Dėmesį reikia atkreipti į tai, kad susitarimas ginčą perduoti arbitražu, pasiektas kompromiso būdu, yra sudaromas jau po to, kai kilo ginčas. Todėl net laikantis darbo teisės specialistų pozicijos, kad tarp įmonės vadovo ir įmonės susiklostę santykiai kvalifikuotini kaip darbo teisiniai santykiai, toks korporatyvinis ginčas vis tiek galės būti sprendžiamas arbitražu. Tačiau yra sunkiai tikėtina, kad kilus tokiam ginčui šalys pasieks susitarimą, jo sprendimą perduoti arbitražo teismui. Apibendrinant, susitarimą tokio pobūdžio ginčą spręsti arbitražu, įtvirtinant arbitražinę išlygą, rizika (nors ir pakankamai menka), kad arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu, vis tiek egzistuoja.

Tenka pastebėti, kad praktikoje dažniau sutinkami būtent minėtieji arbitražiniai susitarimai, kurie yra įtvirtinami šalims sudarant arbitražinę išlygą. Remiantis šiame darbe jau aptartu Komercinio arbitražo įstatymo⁹⁰ 10 straipsniu, arbitražinė išlyga gali būti sudaroma kaip atskiras šalių pasirašytas dokumentas, inkorporuojama į kitus abiejų šalių pasirašytus dokumentus (pavyzdžiui pirkimo pardavimo, nuomos ar kitos sutartys) arba apie arbitražinės išlygos buvimą ir tai, kad ją pripažįsta tiek viena, tiek ir kita ginčo šalis, galima nustatyti iš kitų rašytinių dokumentų.

Labai panašios arbitražinės išlygos įtvirtinimo taisyklės taikytinos ir korporatyvinių ginčų atveju. Atskiras įmonės akcininkų susitarimas tarpusavio ginčus spręsti arbitražu didelių diskusijų nekelia ir yra pripažįstamas tinkamu arbitražinės išlygos įtvirtinimu daugelyje jurisdikcijų. Todėl išsamiau aptarti šį arbitražinės išlygos įtvirtinimo būdą nėra ypatingo poreikio. Nebent, šiek tiek užbėgant įvykiams už akių galime paminėti, kad Vokietijoje, tik tokiu būdu galima įtvirtinti akcinių bendrovių akcininkų susitarimą, kai kuriuos kilusius tarpusavio ginčus perduoti spręsti arbitražo teismui.⁹¹

Daug įdomesnis ir daugiau diskusijų keliantis arbitražinės išlygos įtvirtinimo būdas yra arbitražinės išlygos įtvirtinimas įmonės įstatuose, kuriam skirsime daugiau dėmesio. Iš pirmo žvilgsnio arbitražinės išlygos įtvirtinimas įmonės įstatuose lyg ir neturėtų kelti didesnių problemų. Turime pastebėti, kad bent jau vienas iš būtinų arbitražiniam susitarimui reikalavimų yra išpildomas - arbitražinis susitarimas yra

⁹⁰ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

⁹¹ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective. European Business Organization Law Review* 3. p. 567.

sudaromas raštu. Tačiau dėl kito būtino elemento šalių išreikštos valios kilusį ginčą perduoti spręsti arbitražui buvimo negalime būti tikri. Būtent dėl šios priežasties galimybė įtvirtinti arbitražinę išlygą įmonės įstatuose sukelia nemažai diskusijų, kurias toliau aptarsime.

Arbitražinės išlygos įtvirtinimo įmonės įstatuose klausimas nėra išnagrinėtas Lietuvos teisės doktrinoje, taip pat šiuo klausimu nėra susiformavusi ir Lietuvos nacionalinių teismų praktika. Todėl norint aptarti šį klausimą turime pažvelgti į užsienio valstybių teisės doktriną bei aktualią teismų praktiką.

Kitų valstybių teisės doktrinoje, priešingai nei Lietuvoje šis klausimas buvo iškeltas ir yra nagrinėjamas jau pakankamai ilgą laiko tarpą. Tai iš dalies gali paaiškinti aplinkybė, kad tuo metu kai pavyzdžiui Vokietijoje buvo diskutuojama dėl arbitražinės išlygos įtvirtintos įmonės įstatuose galiojimo bei sukeliamų teisinių pasekmių, Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę dar tik buvo žengiami pirmieji žingsniai rinkos ekonomikos ir mums dabar jau įprastų verslo formų teisinio reguliavimo link. Be to, arbitražo teisinis reguliavimas Lietuvoje taip pat buvo tik pradinėje stadijoje, kadangi pirmoji Komercinio arbitražo įstatymo redakcija, o kartu ir modernus arbitražo teisinis reguliavimas pasirodė tik 1996 metais. Tačiau dabar jau yra tas metas, kai šis klausimas gali bei turi būti keliamas ir aptariamasis Lietuvos kontekste.

Taigi norėdami įvertinti arbitražinės išlygos įtvirtinimo įmonės įstatuose galimybes pirmiausia aptarkime kaip šis klausimas yra sprendžiamas Vokietijoje, kartu pateikiant vertinimą pagal Lietuvoje įtvirtintą teisinį reguliavimą. Kaip jau minėjome, Vokietijoje diskusijos dėl arbitražinių išlygų įtvirtinamų įmonės įstatuose vyksta jau pakankamai ilgai ir yra kildinamos iš kelių svarbių momentų:

i) Visų pirma, yra diskutuojama dėl koncepcinio klausimo – korporatyvinių ginčų arbitruotumo, kadangi neatsakius ar korporatyviniai ginčai yra arbitruotini net nebūtų prasmės kalbėti apie galimybes įmonės įstatuose įtvirtinti susitarimą dėl šių ginčų sprendimo perdavimo arbitražo teismui;

ii) Toliau, aptiriamos ir galimybės šiuo arbitražinės išlygos įtvirtinimo būdu pasinaudoti skirtingų teisinių formų įmonėms. Atsižvelgiant į Vokietijos teisės doktriną ir nacionalines Vokietijos įmonių teises normas, atviro tipo įmonėms, t.y. įmonėms, kurių akcijomis yra prekiaujama viešai toks arbitražinės išlygos įtvirtinimo būdas yra negalimas;⁹²

⁹² RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 557-559.

iii) Galiausiai diskusijos kyla ir dėl arbitražinės išlygos turinio. Šioje vietoje galima išskirti dvi konkuruojančias pozicijas. Vienoje iš jų teigiama, kad tokia arbitražinė išlyga niekuo nesiskiria nuo įprastų arbitražinių išlygų, kuriomis šalys susitaria ginčą perduoti spręsti arbitražo teismui. Tuo metu kitoje pozicijoje nurodoma, kad įprastos arbitražinės išlygos nepakanka, arbitražinė išlyga privalo aiškiai atspindėti doktrinoje išskiriamą daugiašalį susitarimo pobūdį.⁹³

Taigi toliau šias diskusijas aptarsime detaliau nepamiršdami ir aktualaus Lietuvos teisinio reguliavimo. Pradėkime nuo pirmojo ir antrojo klausimo – ar korporatyviniai ginčai Vokietijoje yra arbitruotini ir ar arbitražinė išlyga perduoti korporatyvinius ginčus spręsti arbitražo teismui gali būti įtvirtinta įmonės įstatuose. Prisimenant pirmąjį šio darbo dalį, mes jau nustatėme, kad korporatyviniai ginčai yra arbitruotini daugelyje skirtingų jurisdikcijų, įskaitant mūsų aptartas valstybes - Angliją, Rusiją bei Lietuvą. Vokietija taip pat priskirtina prie valstybių kuriose korporatyviniai ginčai yra arbitruotini, tačiau su tam tikromis išimtimis, kurias pateiksime žemiau.

Vokietijoje sprendžiant korporatyvinių ginčų arbitruotinumo klausimą dėmesį pirmiausia reikia atkreipti į Vokietijos arbitražo įstatymą (angl. *German Arbitration Act*), kuris laikomas Vokietijos civilinio proceso kodekso dalimi. Vadovaujantis Vokietijos arbitražo įstatymo nuostatomis, spręsti arbitražu gali būti perduoti visi ginčai kurie turi ekonominį interesą (vok. *vermögesrechtlicher Anspruch*).⁹⁴ Reikia sutikti su vokiečių autoriaus Raeschke-Kessier mintimi,⁹⁵ kad didžioji dauguma jeigu net ne visi korporatyviniai ginčai turi tam tikrą ekonominį interesą. Kadangi įmonės dalyvio interesai bei tikslai, neturi būti priešpriešinami pačios įmonės pagrindiniam veiklos tikslui – pelno siekimui. Lietuvoje šis privataus juridinio asmens veiklos tikslas išskiriamas ir nuosekliai formuojamoje LAT praktikoje.⁹⁶ Todėl remiantis aukščiau nurodytu teisiniu reguliavimu būtų sunku sutikti korporatyvinių, kad korporatyviniai ginčai nėra arbitruotini kaip ginčai neturintys ekonominio intereso.

Tačiau kaip jau minėjome anksčiau, diskusijos šiuo klausimu egzistuoja. Pagrindą diskusijoms sukuria taip vadinamas arbitražo ir korporatyvinės teisės konfliktas, kurį identifikuoja ne vienas teisės doktrinos šaltinis.⁹⁷⁹⁸ Taip yra dėl to, kad Vokietijoje galime

⁹³ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 566.

⁹⁴ *Ibid.*, p. 555.

⁹⁵ *Ibid.*, p. 555.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681/2013.

⁹⁷ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 556.

sutikti tokio pobūdžio korporatyvinių ginčų, kurie priskiriami išimtinai teismų kompetencijai. Nors kaip jau minėjome, praktiškai kiekvienas korporatyvinis ginčas talpina savyje vienokį ar kitokį ekonominį interesą, arbitražo procesą reglamentuojantys specialūs teisės aktai (nacionaliniai arbitražo įstatymai) nėra vieninteliai teisės šaltiniai aktualūs sprendžiant ar konkretus ar konkretus ginčas, įskaitant ir korporatyvinis ginčus, gali būti sprendžiamas arbitražu ir ar arbitražinė išlyga nustatanti, kad tarp šalių kilę ginčai bus sprendžiami arbitražu įtvirtinta įmonės įstatuose bus galiojanti. Kadangi, kaip jau nustatėme ankstesnėje šio skyriaus dalyje, arbitražinei išlygai šalia kitų reikalavimų, be kita ko, keliamas ir reikalavimas, kad ginčai, kuriuos susitariama spręsti arbitraže, būtų objektyviai arbitruotini. Puikus arbitražo ir korporatyvinės teisės konflikto pavyzdys gali būti doktrinoje išskiriama Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo (angl. *the German Stock Corporation Act*) 246 straipsnio 3 dalis.⁹⁹ Pagal šį Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo straipsnį būtent teismui priskiriama išimtinė kompetencija spręsti ginčus, kuriuose viena iš šalių yra akcinės bendrovės akcininkai. Todėl net ir įtvirtinus arbitražinę išlygą akcinės bendrovės įstatuose, korporatyviniai ginčai, t.y. ginčai tarp įmonės akcininkų ir ginčai į kuriuos yra įtraukti įmonių akcininkai bei kuriuose sprendžiami klausimai dėl akcininkų sprendimų teisėtumo ar panaikinimo, vis tiek turės būti sprendžiami teisme.¹⁰⁰ Pažymėtina, kad šis reguliavimas netaikomas Vokietijos uždaros formos akcinėms bendrovėms (vok. *GmbH*), todėl draudimo įtvirtinti arbitražinę išlygą Vokietijos uždarosios akcinės bendrovės įstatuose, pasirenkant korporatyvinių ginčų sprendimą arbitražu – nėra.

Arbitražo proceso šalininkai laikosi pozicijos, kad arbitražinė išlyga įtvirtinta įmonės įstatuose ir patys įmonės įstatai, yra ne kas kita kaip sutartis. Todėl akivaizdu, kad aukščiau aptartam ribojimui nepritaria. Jie taip pat nepritaria ir įmonių teisės specialistų nuomonei, kurie įmonių įstatų prigimtį pirmiausia aiškina iš įmonių teisės perspektyvos. Arbitražo proceso šalininkų pozicija be jokios abejonės turi pakankamai rimtą pagrindą. Aiškinant sutartinę įmonės įstatų ir juose įtvirtintų nuostatų kilmę atsiremama į 1992 m. Europos sąjungos teisingumo teismo (toliau – ESTT) pateiktą išaiškinimą byloje, kurioje buvo nagrinėjamas klausimas dėl išimtinės jurisdikcijos įtvirtintos Vokietijos įmonės įstatuose.¹⁰¹ ESTT minėtoje byloje pažymėjo, kad remiantis tuometinės Briuselio konvencijos 17 straipsniu, įstatuose įtvirtintos nuostatos dėl jurisdikcijos prigimtis yra

⁹⁸ MARKET, LARS A. *Arbitrating Corporate Disputes – German Approaches and International Solutions to Reconcile Conflicting Principles. Contemporary Asia Arbitration Journal, Vol. 8, No. 1, p. 35.*

⁹⁹ *Ibid.*, p. 37.

¹⁰⁰ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective. European Business Organization Law Review 3. p. 567.*

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 566.

sutartinė. Tuo tarpu įmonių teisės specialistai atkreipia dėmesį į tai, kad įmonių teisė kaip ir įmonės įstatai viešosios teisės elementų, be kita ko turi ir viešosios teisės elementų,¹⁰² kurių šalys net ir norėdamos negali pakeisti.

Įvertinus aukščiau pateiktus argumentus ir skirtingų pusių pozicijas vis dėlto reikia daryti išvadą, kad Vokietijoje arbitražinės išlygos įtvirtinimas įmonės įstatuose yra galimas, tačiau tik tais atvejais, kai išimtinė jurisdikcija specialiuoju įstatymu nėra suteikiama teismui.

Šioje vietoje reikėtų aptarti ir Lietuvos teisinį reguliavimą. Lietuvoje kaip ir nurodėme pirmojoje darbo dalyje, kalbant apie korporatyvinę teisę ir teisinį reguliavimą taikomą akcinėms bei uždarosioms akcinėms bendrovėms, dėmesys turi būti koncentruojamas į du pagrindinius teisės aktus – Civilinio kodekso¹⁰³ antrąją knygą ir Akcinių bendrovių įstatymą.¹⁰⁴ Toliau aptarsime teisinį reguliavimą susijusį su įmonių įstatų rengimo tvarka, jų turiniu bei Lietuvos teismų jurisdikcija nagrinėjant korporatyvinius ginčus.

Remiantis Civilinio kodekso 2.46 straipsniu, įstatai yra laikomi vienu iš juridinio asmens steigimo dokumentų, pagal kuriuos veikia juridinis asmuo. Taigi įsteigtas juridinis asmuo veiklą vykdo vadovaudamasis savo įstatais. Tačiau kyla natūralus klausimas, kas gali ir turi būti aptarta privataus juridinio asmens įstatuose? Į šį klausimą mums atsako Civilinio kodekso 2.47 straipsnio 1 dalis, kurioje yra pateikiamas toks sąrašas elementų, kurie turi atspindėti kiekvieno privataus juridinio asmens įstatuose:

- i) juridinio asmens pavadinimas;
- ii) juridinio asmens teisinė forma;
- iii) juridinio asmens veiklos tikslai;
- iv) juridinio asmens dalyvių susirinkimo kompetencija ir šaukimo tvarka;
- v) juridinio asmens organai ir jų kompetencija bei skyrimo ir atšaukimo tvarka arba jei organai nesudaromi, o juridinis asmuo savo teises įgyvendina per juridinio asmens dalyvį, - juridinio asmens dalyvis;
- vi) juridinio asmens steigimo dokumentų keitimo tvarka;
- vii) juridinio asmens veiklos laikotarpis, jei jis yra ribotas;
- viii) kitos, juridinio asmens steigėjo ar dalyvio nustatytos nuostatos.

¹⁰² RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 556.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 64 - 1914.

Kaip matome, Civilinio kodekso¹⁰⁵ 2.47 straipsnio 1 dalyje pateikiamas ne baigtinis privataus juridinio asmens steigimo dokumentuose galimų įtvirtinti nuostatų sąrašas. Tokią išvadą leidžia daryti paskutinis ką tik minėto straipsnio 1 dalies punktas: „kitos, juridinio asmens steigėjo ar dalyvio nustatytos nuostatos”. Taigi privataus juridinio asmens dalyviams nėra draudžiama bendrovės įstatuose aptarti korporatyvinių ginčų sprendimo tvarkos ir vadovaujantis Komercinio arbitražo įstatymo¹⁰⁶ 10 straipsniu į įstatus įtraukti arbitražinės išlygos.

Atsižvelgiant į aukščiau aptartą teisinį reguliavimą Vokietijoje bei išimtį numatytą šios valstybės akcinių bendrovių įstatyme, kyla natūralus klausimas ar panašių draudimų nenustato mūsų Akcinių bendrovių įstatymas?

Atsakant į šį klausimą, dėmesį reikėtų atkreipti į kelis Akcinių bendrovių įstatymo straipsnius:

i) 18 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata: „Ginčus dėl akcininko teisės gauti informaciją sprendžia teismas”;

ii) 37 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata: „Darbo ginčai tarp bendrovės vadovo ir bendrovės nagrinėjami teisme”;

iii) 41¹ straipsnio 11 dalyje įtvirtinta nuostata, kad: „Ginčus dėl uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sąrašo ir duomenų apie uždarnosios akcinės bendrovės akcininkus pateikimo Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos tvarkytojui sprendžia teismas”;

iv) 53 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostata, kad: „Ginčus dėl prievolių įvykdymo papildomo užtikrinimo bendrovei mažinant įstatinį kapitalą sprendžia teismas”;

v) 66 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad: „Ginčus dėl prievolių įvykdymo papildomo užtikrinimo sprendžia teismas”;

vi) 67 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata, kad: „Ginčus dėl atlyginimo už akcijas dydžio sprendžia teismas”;

vii) 75 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta nuostata, kad: „Ginčus dėl prievolių įvykdymo ar papildomo užtikrinimo sprendžia teismas”.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

Ar šios akcinių bendrovių įstatymo¹⁰⁷ nuostatos gali būti prilygintos aukščiau aptartai išimtinę teismų jurisdikcija, kuri yra įtvirtinta Vokietijos akcinių bendrovių įstatyme, kas reikštų, kad aukščiau išvardinti ginčai negalėtų būti sprendžiami arbitražu?

Pateikiant atsakymą į šį klausimą galima būtų atrasti argumentų, kurie vis dėlto palaikytų išimtinę teismų jurisdikciją, tačiau svaresnių argumentų galėtume pateikti palaikydami priešingą poziciją, kad Akcinių bendrovių įstatymas neįtvirtina išimtinės teismų jurisdikcijos sprendžiant aukščiau pateiktus ginčus.

Pradėkime nuo argumentų, kurie leistų manyti, kad Akcinių bendrovių įstatymas vis dėlto įtvirtina išimtinę teismų jurisdikciją.

Pirma, šios nuostatos yra imperatyvios, todėl šalims remiantis Civilinio kodekso¹⁰⁸ 2.46 straipsnio 2 dalimi būtų draudžiama įstatuose įtvirtinti tokią ginčų sprendimo tvarką, kuri prieštarautų imperatyvioms įstatymo normoms.

Antra, Akcinių bendrovių įstatyme naudojama „teismo“ sąvoka neturėtų būti aiškinama plečiamai ir turėtų apimti tik valstybės įsteigtus ir išlaikomus teismus.

Trečia, perdavus šiuos ginčus spręsti privačiai ginčų sprendimo institucijai, nebūtų užtikrintas viešasis interesas, kadangi arbitražo institucijų, kaip privataus ginčų sprendimo mechanizmo, galios taikyti procesines priemones bei nustatyti įpareigojimus tretiesiems asmenims, proceso metu, yra daug labiau ribotos.

Tačiau argumentai, patvirtinantys poziciją, kad aukščiau išvardinti ginčai gali būti sprendžiami arbitraže yra svaresni.

Visų pirma, Lietuva savo teisę nustatyti kokius ginčai yra nearbitruotini ir privalomai turi būti sprendžiami teisme yra įgyvendinusi pasirinkdama sąrašo taisyklę. Būtent Komercinio arbitražo¹⁰⁹ įstatymo 12 straipsnyje yra įtvirtintas sąrašas minėtų ginčų, kurie priklauso išimtinę teismų jurisdikcijai. Prisiminkime, kad pirmojoje darbo dalyje nustatėme, jog šis sąrašas nėra baigtinis. Tačiau tais atvejais kai ginčai nepatenka į tą tik minėtame Komercinio arbitražo straipsnyje nustatytą išimtį ir dėl jų arbitruotinumą nėra susiformuota teismų praktika, juos turi būti galima perduoti spręsti arbitražo teismui. Šiuo atveju spręsti, kad aukščiau nurodyti ginčai yra nearbitruotini – negalime.

Antra, išimtinės teismų jurisdikcijos aiškinimas Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnio 4 dalies atžvilgiu akivaizdžiai prieštarautų Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio nuostatom, kadangi 12 Komercinio arbitražo įstatymo straipsnyje aiškiai ir

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 64 - 1914.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

nedviprasmiškai nurodoma, kad darbo ginčai gali būti sprendžiami arbitražu jei arbitražinis susitarimas sudaromas po to kai kilo ginčas.

Galiausiai, arbitražas yra pripažįstamas lygiaverčiu ginčų sprendimo būdu teismui. Todėl siauras Akcinių bendrovių įstatyme pateiktų sąvokų aiškinimas būtų ydingas. Be to, atmestini ir argumentai dėl ribotų arbitražo teismo galių trečiųjų asmenų atžvilgiu, kadangi vadovaujantis Komercinio arbitražo įstatymo¹¹⁰ 5 ir 6 skyriaus nuostatomis arbitražo proceso metu arbitražo teismui suteikiama galima pasitelkti ir valstybės teismų pagalbą.

Apibendrinant galime daryti išvadą, kad Lietuvoje arbitražinė išlyga, kuria susitariama kilusius korporatyvinius ginčus spręsti arbitraže, gali būti įtvirtinama įmonės įstatuose kaip ir Vokietijoje. Be to, labai svarbu išskirti, kad priešingai nei Vokietijoje, Lietuvos teisinis reguliavimas nenustato apribojimų draudžiančių įtvirtinti arbitražinę išlygą akcinių bendrovių įstatuose. Todėl Lietuvoje korporatyvinių ginčų, kurie gali būti sprendžiami arbitraže sąrašas yra netgi platesnis nei Vokietijoje.

Grįžtant prie šio poskyrio pradžioje nurodyto trečiojo elemento – reikalavimo aiškiai išreikšti daugiašalį įstatuose įtvirtinto susitarimo perduoti kilusius korporatyvinius ginčus spręsti arbitražu pobūdį, būtina pastebėti, kad jam Vokietijoje skiriama nemažai dėmesio. Visų pirma dėl vadinamo *inter partes* efekto, kuris reiškia, kad arbitražo sprendimas sukelia pasekmes tik arbitražo procese dalyvavusioms šalims. Ši problema buvo pastebėta Vokietijos doktrinoje minimoje teismų praktikoje, kuri buvo suformuluota byloje „Siemens prieš Dutco”.¹¹¹ Minėtoje byloje arbitražinė išlyga buvo suformuluota pagal senos redakcijos Vokietijos arbitražo įstatymą kaip paprasta dvišalė arbitražinė išlyga. Teismas įvertinęs, kad nagrinėjamas ginčas dėl akcininkų sprendimo teisėtumo gali turėti įtakos ir asmenų nedalyvavusių arbitražo procese teisėms, pažymėjo, kad arbitražinė išlyga, kuri yra suformuluota kaip dvišalis susitarimas perduoti ginčą spręsti arbitražu, neatspindi daugiašalio ginčo pobūdžio ir todėl turi būti pripažinta negaliojančia.

Doktrinoje nurodoma, kad pagal Vokietijos akcinių bendrovių įstatymą, teismo sprendimas, kuriuo akcininkų sprendimas pripažįstamas negaliojančiu yra privalomas visiems įmonės akcininkams, taigi toks reguliavimas būtų nesuderinamas su Vokietijos civilinio proceso kodekso nuostatomis, kuriose nurodoma, kad galutinis arbitražo sprendimas yra privalomas tik arbitražo proceso šalims.¹¹² Pažymėtina, kad aukščiau nurodytos „Siemens prieš Dutco” bylos kontekste, teismas nesiryžo išplėsti dvišalio

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

¹¹¹ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 558.

¹¹² *Ibid.*, p. 558.

pobūdžio arbitražinės išlygos visiems įmonės akcininkams ir vadovaudamasis aukščiau aptartomis Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo nuostatomis pripažino arbitražinę išlygą negaliojančia. Su tokiu teismo sprendimu reikia sutikti.

Žinoma, negalima pamiršti, kad egzistuoja ir tokio aiškinimo priešininkų. Tačiau jie nepateikia svaresnių argumentų, išskyrus sutartinę arbitražinio susitarimo prigimtį. Pažymėtina, kad sutartinė arbitražinio susitarimo prigimtis bendrais atvejais negali paneigti arbitražinio susitarimo uždarumo principo ir sukelti tiesioginių teisinių padarinių arbitražo procese nedalyvavusioms šalims. Šis aspektas, nurodant atitinkamas išimtis bus detaliau aptariamas paskutinėje darbo dalyje.

Tokio požiūrio dėl daugiašalio arbitražinės pobūdžio reikalavimo laikomasi ir kitose valstybėse. Viena iš jų yra jau minėta ir ką tik eilę naujų reformų arbitražo proceso teisiniame reguliavime (kurias aptarėme pirmajame šio darbo skyriuje) priėmusi Rusija. Jau anksčiau minėtame advokatų kontoros „White&Case” leidinyje¹¹³ pažymima, kad Rusijoje ginčams tarp įmonės akcininkų ir įmonės, kilusių dėl įmonės santykių su trečiaisiais asmenimis arbitražinę išlygą reikia įtvirtinti trišaliu susitarimu sudarytu tarp įmonės, visų ginče dalyvaujančių įmonės akcininkų ir su ginču susijusių bei jame dalyvaujančių trečiųjų asmenų. Rusijos teisinis reguliavimas taip pat numato ir alternatyvą, kuri labai artima tai, kurią jau aptarėme aukščiau – arbitražinę išlygą galima įtvirtinti ir įmonės įstatuose, užtikrinant, kad susijusios šalys pritaria tokiam susitarimui.¹¹⁴ Taigi Rusijos arbitražo teisiniame reguliavime kaip ir Vokietijoje sutinkamas reikalavimas atspindėti daugiašalį susitarimo spręsti korporatyvinius ginčus arbitraže pobūdį.

Grįžtant į Lietuvą reikia pastebėti, kad esminių skirtumų nuo aukščiau aptarto Vokietijos teisinio reguliavimo atrasti būtų labai sudėtinga. Lietuvos Komercinio arbitražo¹¹⁵ įstatymo 2 straipsnio 10 dalis kaip ir Vokietijos civilinio proceso kodeksas įtvirtina beveik identišką arbitražinio susitarimo uždarumo principą: „Komercinis arbitražas (toliau – arbitražas) – komercinio ginčo sprendimo būdas, kai fiziniai ar juridiniai asmenys, remdamiesi savo susitarimu, tarpusavio ginčui spręsti kreipiasi ar įsipareigoja kreiptis ne į teismą, o į savo susitarimu arba šio įstatymo nustatyta tvarka paskirtą arbitrą (arbitrus) (nesvarbu, ar arbitražo procesą organizuoja nuolatinė arbitražo institucija (institucinis arbitražas), ar vyksta ad hoc arbitražas), kuris (kurie) priima arbitražo teismo sprendimą, **privalomą ginčo šalims** [paryškinta autoriaus]”.

¹¹³ *Russian arbitration reform*. p. 6 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.whitecase.com/sites/whitecase/files/files/download/publications/russian_arbitration_reform.pdf> Kai>.

¹¹⁴ *Ibid.*, p. 6.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą Komercinio arbitražo įstatymo nuostatą, galime spręsti, kad Lietuvoje aukščiau aptartas daugiašalio susitarimo formos reikalavimas arbitražinei išlygai, kurią šalys pasirenka įtvirtinti įmonės įstatuose, taip pat gali būti pritaikytas. Šioje vietoje reikėtų prisiminti ir šiame darbe jau aptartą sutartinę arbitražinio susitarimo prigimtį, kuri reiškia, kad arbitražinis susitarimas kaip ir sutartis vadovaujantis Civilinio kodekso¹¹⁶ 6.189 straipsnio 1 dalimi, įstatymo galią turi tik jos šalims.

Tačiau kartu turime pripažinti, kad tokios išvados nebūtinai gali pasitvirtinti, kadangi šiuo klausimu, priešingai nei Vokietijoje, Lietuvoje dar nėra suformuota teismų praktika. Be to, kaip pamatysime sekančioje šio darbo dalyje, Lietuvoje yra pripažįstamos tam tikros išimtys, kurios vis dėlto leidžia išplėsti arbitražinį susitarimą ir jo nepasirašiusiems šalims.

Vokietijoje, arbitražinės išlygos įtvirtinimas uždaros formos akcinių bendrovių įstatuose yra pakankamai įprastas dalykas ir dažnas reiškinys.¹¹⁷ Tačiau kaip šalims nesuklysti ir pasirinkti tinkamą arbitražinę išlygą, kurią įtvirtinus įmonės įstatuose, ji nebūtų pripažinta negaliojančia? Kaip jau pastebėjome iš aukščiau pateiktų pavyzdžių, šalims pasirinkti standartinės arbitražinės išlygos, kuri gali būti identiška ar labai panaši į pavyzdžiui į mūsų jau anksčiau aptartą Vilniaus komercinio arbitražo standartinę arbitražinę išlygą,¹¹⁸ kadangi ji netenkina reikalavimo – atspindėti daugiašalį arbitražinio susitarimo pobūdį. Prie tokios pačios išvados prieisime ir išanalizavę IBA Rekomendacijas,¹¹⁹ kuriose taip pat nerasime atsakymo kaip turėtų būti išreikštas daugiašalis arbitražinio susitarimo pobūdis.

Priešingai nei Lietuvoje, Vokietijoje šią problemą sprendžia tiek teisinė doktrina, tiek ir arbitražo procese dalyvaujančios arbitražo institucijos, Vokietijos teismai ir net gi didžiausios Vokietijos advokatų kontoros.¹²⁰

Vokietijos arbitražo institucija „DIS“ (vok. *Deutsche Institution für Schiedsgerichtsbarkeit savo e.V.*) savo internetiniame puslapyje pateikia žemiau

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

¹¹⁷ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 558.

¹¹⁸ *Vilniaus komercinio arbitražo teismo rekomenduojamos išlygos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 02 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.arbitrazas.lt/islygos.htm> >.

¹¹⁹ IBA Guidelines for Drafting International Arbitration Clauses [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 07 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ibanet.org/ENews_Archive/IBA_27October_2010_Arbitration_Clauses_Guidelines.aspx >.

¹²⁰ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 559.

nurodytos arbitražinės išlygos, kurią rekomenduojama įtvirtinti įmonės įstatuose pavyzdį:¹²¹

i) Visi ginčai kylantys tarp akcininkų arba korporacijos ir jos akcininkų ryšium su šių įstatų nuostatomis arba galiojimu sprendžiami pagal arbitražo taisykles ir papildomas Vokietijos arbitražo institucijos korporatyvinių ginčų sprendimo taisykles, nesikreipiant į teismą.

ii) Arbitražo sprendimas galioja ir tiems akcininkams, kurie gali būti identifikuojami kaip kiti suinteresuoti asmenys pagal nustatytas ribas, neatsižvelgiant į tai ar jie pasinaudojo galimybe įstoti į arbitražo procesą kaip šalis ar trečiasis asmuo. Akcininkai įvardijami kaip kiti suinteresuotieji asmenys pagal pateikiamas ribas, įsipareigoja pripažinti arbitražo sprendimo, priimto vadovaujantis papildomomis korporatyvinių ginčų sprendimo taisyklėmis, sukeltas pasekmes.

iii) Buvę įmonės akcininkai išlieka saistomi šio arbitražinio susitarimo.

iv) Įmonė visada turėtų pasinaudoti arbitražine išlyga kaip gynybos priemone prieš bet kokią procesą inicijuotą teisme, kuris yra susijęs su ginčais įvardintais pirmajame punkte.

Būtent tokiu principu suformuluota arbitražinė išlyga atspindi daugiašalį įstatuose įtvirtintos arbitražinės išlygos pobūdį. Arbitražo institucija, be kita, ko rekomenduoja arbitražinėje išlygoje aptarti ir kitus arbitražo procesui svarbius klausimus, kuriuos jau išskyrėme šio skyriaus pradžioje (arbitražo vietą, arbitražo proceso kalbą, arbitrų skaičių ir kitus svarbius klausimus).

Kaip jau paminėjime, Vokietijos teisės doktrinoje šiam klausimui skiriama nemažai dėmesio. Kadangi tik tinkamai įtvirtinta arbitražinė išlyga leis šalims kilusį korporatyvinį ginčą išnagrinėti arbitražo teisme, o priimtas arbitražo sprendimas bus vykdytinas bei pati arbitražinė išlyga nebus pripažinta negaliojančia.

Vokietijos teisės doktrinoje svarstant dėl arbitražinės išlygos įtvirtinamos įmonės įstatuose turinio, taip pat yra remiamasi Federalinio teisingumo teismo išaiškinimu, kuriame buvo pateikti keturi esminiai elementai, kurie turi atsispindėti tokioje arbitražinėje išlygoje:¹²²

¹²¹ DIS-Model Clause for Corporate Law Disputes [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.disarb.org/em/17/clause/dis-model-clause-for-corporate-law-disputes-09-id10>>.

¹²² MARKET, LARS A. *Arbitrating Corporate Disputes – German Approaches and International Solutions to Reconcile Conflicting Principles*. *Contemporary Asia Arbitration Journal*, Vol. 8, No. 1, p. 35.

i) Tuo atveju kai arbitražinė išlyga yra įtraukiama į įmonės įstatus, arbitražinė išlyga turi būti sudaroma su visų akcininkų sutikimu. Kitu atveju, kai sudaromas atskiras akcininkų susitarimas, į šio susitarimo sudarymą turi būti įtraukiami visi akcininkai;

ii) Arbitražinė išlyga turi numatyti, kad visi akcininkai būtų informuoti apie arbitražo proceso pradžią, jo eigą ir turėti galimybę įstoti į procesą, bent jau kaip tretieji asmenys;

iii) Visi akcininkai turi turėti galimybę dalyvauti arbitrų skyrime, išskyrus kai arbitražinėje išlygoje yra numatyta, kad arbitrą skiria trečiasis nepriklausomas asmuo. Keletui akcininkų susivienijus taikomas daugumos principas;

iv) Arbitražinėje išlygoje būtina numatyti, kad visi su tuo pačiu ginčo dalyku susiję ginčai būtų nagrinėjami vieno, o ne skirtingų arbitražo teismų.

Taigi matome, kad teismų praktikoje suformuluoti reikalavimai yra labai artimi tiems, kuriuos pavyzdinėje arbitražinėje išlygoje nurodo ir IBS Vokietijos arbitražo institucija.

Apibendrinant, reikia pastebėti, kad tinkamo arbitražo išlygos įtvirtinimas šalims renkantis arbitražą, kaip alternatyvų teismui korporatyvinių ginčų sprendimo būdą yra labai svarbus. Kadangi šalių pasirinktam arbitražiniam susitarimui netenkinant tokiam susitarimui keliamų formos ir turinio reikalavimų gali būti užkirstas kelias korporatyvinio ginčo nagrinėjimui arbitražo teisme. Kaip jau pastebėjome, vienas populiariausių arbitražinio susitarimo spręsti korporatyvinius arbitraže įtvirtinimo būdų užsienio jurisdikcijose yra arbitražinė išlyga, kuri įtvirtinama įmonės įstatuose. Būtent įmonės įstatatai yra įvardijami kaip „natūrali vieta“¹²³ arbitražinės išlygos įtvirtinimui.

Atsižvelgiant į visus aukščiau pateiktus argumentus, tokia Vokietijos jurisdikcijoje aptariama arbitražinio susitarimo forma, atsižvelgiant į aktualų Lietuvos teisinį reguliavimą, gali pasinaudoti ir Lietuvos subjektai, įtvirtindami išsamias ir tinkamai suformuluotas arbitražines išlygas, savo įmonių įstatuose.

¹²³ WEITZEL P., *End of Shareholder Litigation? Allowing Shareholders to Customize Enforcement rough Arbitration Provisions in Charters and Bylaws* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: < <http://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2702&context=lawreview> >.

3. Arbitražinio susitarimo uždarumo principas

Antroje darbo dalyje nagrinėdami, kokiais būdais gali būti įtvirtinami susitarimai perduoti korporatyvinius ginčus spręsti arbitražu, jau susidūrėme su arbitražinio susitarimo išplėtimo jo nepasirašiusiems asmenims problema. Kaip jau nustatėme, arbitražinio susitarimo išplėtimas jo nepasirašiusioms šalims gali lemti arbitražinės išlygos negaliojimą.¹²⁴ Tačiau šį klausimą būtina aptarti plačiau ir nustatyti iš kur šis principas kildinamas, kaip jis taikomas ir ar jis gali būti laikomas absoliučiu?

3.1. Arbitražinio susitarimo uždarumo principo absoliutumas

Norėdami išsiaiškinti ar arbitražinio susitarimo uždarumo principas yra absoliutus, turime prisiminti mūsų jau anksčiau aptartą arbitražinio susitarimo prigimtį. Kaip ir minėjome, arbitražinis susitarimas yra ne kas kita, kaip tarp šalių sudaryta sutartis.

Tokį aiškinimą patvirtina, ne tik antroje darbo dalyje aptarta Vokietijos teisės doktrina, kurioje, be kita ko, pateikiami pavyzdžiai ir iš ESTT praktikos¹²⁵ (nurodančios, kad įmonės įstatuose pateikta nuostata dėl jurisdikcijos yra sutartinės prigimties), bet ir Lietuvos nacionalinės teisės šaltiniai įskaitant Komercinio arbitražo įstatymo¹²⁶ 3 ir 10 straipsnių nuostatas bei LAT praktika,¹²⁷ kurioje teismas pažymėjo, kad: „Arbitražinis susitarimas yra sutartis, kuria šalys susitaria spręsti ginčus ne teismine, o arbitražine tvarka”.

Išsiaiškinę, kad arbitražinis susitarimas yra sutartis bei bandydami nustatyti iš kur yra kildinamas arbitražinio susitarimo uždarumo principas, pirmiausia turime aptarti, kokia yra sutarties samprata. Lietuvoje, sutarties sampratos turime ieškoti Civiliniame kodekse,¹²⁸ kurio 6.154 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad: „Sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę”.

Visų pirma, iš aukščiau pateiktos sutarties sampratos matome, kad sutarties šalių susitarimas sukuria teises ir pareigas ne tretiesiems asmenims, o sutarties šalims. Kitaip

¹²⁴ MARKET, LARS A. *Arbitrating Corporate Disputes – German Approaches and International Solutions to Reconcile Conflicting Principles*. *Contemporary Asia Arbitration Journal*, Vol. 8, No. 1, p. 45.

¹²⁵ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 558.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

tariant, šalys įgyja teisę reikalauti, kad kita sutarties šalis vykdytų įsipareigojimus pagal sutartį, o kartu ir pareigą pačiai vykdyti pagal sutartį prisiimtus įsipareigojimus. Tačiau nei viena iš sutarties šalių neįgyja teisės reikalauti sutarties įvykdymo iš trečiųjų asmenų, kurie nėra tos sutarties šalimi.

Arbitražinio susitarimo atveju situacija turi būti aiškinama vadovaujantis tuo pačiu principu. Kaip pavyzdį galime pateikti labai elementarią situaciją. Įmonės akcininkai, kaip jau esame išsiaiškinę, gali sudaryti sutartis, kuriomis susitaria dėl kilusių ginčų sprendimo ne teisme, o arbitraže. Tokioje sutartyje, akcininkai be kita ko, gali įrašyti sąlygą, kuri nustatytų, kad ginčai tarp akcininkų, akcininkų ir įmonės, bei įmonės ir trečiųjų asmenų yra sprendžiami arbitražu. Kitaip tariant, tai situacija labai panaši į tą, kurią savo leidinyje¹²⁹ išskiria ir advokatų kontoros „White&Case” teisininkai.

Ar šiame pavyzdyje pateiktoje situacijoje įmonė, vadovaudamasi mūsų aprašytu susitarimu, galėtų reikalauti, kad ginčas kilęs iš santykių su trečiaisiais asmenimis būtų sprendžiamas arbitraže? Atsakymas į šį klausimą būtų neigiamas. Aukščiau aptartas susitarimas buvo sudarytas tik tarp įmonės akcininkų, todėl tokia sutartis nesukelia teisinių pasekmių tretiesiems asmenims, kurie nėra susiję nei su įmone, nei įmonės akcininkais. Būtent tokiu būdu dažniausiai ir pasireiškia mūsų aptartas arbitražinio susitarimo uždarumo principas. Be to, kaip buvo pažymėta aukščiau minėtame „White&Case” leidinyje,¹³⁰ toks susitarimas galėtų įpareigoti trečiuosius asmenis tik tada, jeigu jame būtų sudarytas trišalis susitarimas su jame įtvirtinta arbitražine išlyga, kurioje būtų įvardinti ir kartu ją būtų pasirašę atitinkami tretieji asmenys.

Toliau būtina prisiminti ir reikalavimus keliamus pačiam arbitražiniam susitarimui. Kaip jau buvome minėję antrąjoje šio darbo dalyje, arbitražiniam susitarimui, kaip ir sutarčiai yra keliami tam tikri formos ir turinio reikalavimai. Vadovaujantis Komercinio arbitražo¹³¹ 10 straipsniu ir Civilinio kodekso¹³² 6.159 straipsniu, sutarčiai, kuria susitariama dėl ginčo sprendimo arbitraže, keliamas rašytinės formos reikalavimas ir sutarimas, t.y. turi būti išreikšta šalies valia perduoti kilusį ginčą spręsti ne teismui, o privačiam ginčų sprendimo mechanizmui. Būtent pastarojo elemento – šalių valios nėra aukščiau aptartoje situacijoje, o nesant šalių valios – negalime kalbėti ir apie susitarimo buvimą. Todėl tokia arbitražinė išlyga trečiųjų asmenų atžvilgiu pagrįstai laikoma negaliojančia bei prieštaraujančia arbitražinio susitarimo uždarumo principui.

¹²⁹ *Russian arbitration reform*. p. 6 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.whitecase.com/sites/whitecase/files/files/download/publications/russian_arbitration_reform.pdf> Kai>.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 6.

¹³¹ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39 - 961.

¹³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

Iš aukščiau pateiktų argumentų matome, kad arbitražinio susitarimo uždarmo principas kyla būtent iš sutartinės arbitražinio susitarimo prigimties. Tačiau ar tai reiškia, kad arbitražinio susitarimo principas yra absoliutus, o susitarimas ginčus spręsti arbitražu galioja tik jį sudariusioms šalims? Į šį klausimą turėtume atsakyti taip pat neigiamai, dėl žemiau pateikiamų priežasčių.

Visų pirma dėmesys vėl turi būti atkreipiamas į sutarčių teisinį reguliavimą. Nors Civilinio kodekso 6.189¹³³ straipsnio 1 dalis ir numato, kad: „Teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią“. Tai nepaneigia aplinkybės, kad šalys turi teisę iš sutarties kylančius reikalavimus perleisti tretiesiems asmenims. Tokia galimybė taip pat yra numatyta ir Civilinio kodekso nuostatose.

Civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalis numato, kad: „Kreditorius turi teisę be skolininko sutikimo perleisti visą reikalavimą ar jo dalį kitam asmeniui, jeigu tai neprieštarauja įstatymams ar sutarčiai arba jeigu reikalavimas nesusijęs su kreditoriaus asmeniu. Reikalavimo teisės perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ir labiau suvaržyti jo prievolės“. Taigi sutarties šalims yra suteikiama galimybė perleisti savo teises, kylančias iš sudarytos sutarties, kitiems asmenims. Reikia pastebėti, kad perleidus reikalavimą, įvyksta šalių pasikeitimas prievolėje. Todėl arbitražinis susitarimas, galiojęs tik dviem arbitražinį susitarimą pasirašiusiems asmenims, tampa privalomu ir tračiajam, reikalavimą perėmusiam asmeniui.

Būtent tai ir galime įvardinti kaip išimtį iš arbitražinio susitarimo uždarmo principo. Kadangi perėmęs reikalavimą, naujasis kreditorius taip pat bus saistomas buvusio kreditoriaus su skolininku sudaryto arbitražinio susitarimo. Tuo tarpu skolininkas atsižvelgdamas į Civilinio kodekso 6.107 straipsnio 1 dalimi, kuri numato, kad: „Skolininkas turi teisę reikšti naujojo kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, kuriuos jis turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui tuo metu, kai gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimą“, turės teisę reikalauti, kad kreditorius vykdytų perimtus įsipareigojimus ir ginčas būtų sprendžiamas ne teisme, o arbitraže.

Žinoma, galima teigti, kad perleidus reikalavimą ar kitokiu būdu perėmus vienos iš arbitražo šalių teises ir pareigas, kylančias iš sutarties, kurioje yra įtvirtintas arbitražinis susitarimas arbitražinė išlyga nėra išplečiama. Kadangi naujas kreditorius įstojęs į jau susiklosčiusią prievolę ir perėmęs senojo kreditoriaus iš sutarties kylančias teises ir pareigas nelaikytinas trečiuoju asmeniu, kurio atžvilgiu išplečiamas arbitražinis susitarimas. Tačiau šio darbo autoriaus nuomone, toks aiškinimas nėra teisingas, kadangi arbitražinis susitarimas naujam kreditoriui tampa privalomu nepriklausomai nuo jo

¹³³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

valios, t.y. šiuo atveju nėra svarbu ar naujasis kreditorius žinojo apie arbitražinio susitarimo buvimą ar ne.

Lietuvos teismų praktikoje taip pat yra formuojama pozicija, kad arbitražinio susitarimo principas nėra absoliutus bei, kad toks susitarimas gali būti išplėstas arbitražinio susitarimo nepasirašiusiems šalims.

LAT vienoje civilinėje byloje¹³⁴ išsakydamas poziciją dėl arbitražinio susitarimo taikymo jo nepasirašiusiems šalims nurodė, kad: „Apibendrinant teisės doktriną galima pažymėti, kad iš esmės yra tik keletas atvejų, kai asmuo gali būti laikomas savo elgesiu sutikusių su arbitražiniu susitarimu, kurio nepasirašė. Pirma, toks sutikimas galimas, kai asmuo atskiru susitarimu perima vienos iš sutarties šalių teises ir pareigas konkrečioje sutartyje, kurioje įtvirtinta arbitražinė išlyga. Bendrąjį principą, kad perleidžiant teises pagal pagrindinę sutartį, pagrindinės sutarties šalį pakeičiantis asmuo yra saistomas ir sutarties sąlygos, nustatančios iš sutarties kylančių ginčų teisingumą, savo praktikoje yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 30 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Arisanda“, v. UAB „2B Pack“, bylos Nr. 3K-3-199/2008). Antra, numanomu asmens sutikimu su konkretaus ginčo nagrinėjimu teisme galima laikyti atvejus, kai asmuo vėlesniu savo elgesiu sutiko su ginčo nagrinėjimu arbitražo teisme. Pavyzdžiui, asmuo gali būti laikomas sutikusių su ginčo nagrinėjimu arbitraže, kai, inicijavus su asmens interesais susijusį arbitražo procesą, asmuo paskyrė atstovą ir dalyvavo arbitražo teismo posėdyje. Toks asmuo netektų teisės vėliau ginčyti arbitražo teismo sprendimo tuo pagrindu, kad arbitražo teismas neturėjo jurisdikcijos nagrinėti ginčą. Trečia, arbitražinio susitarimo nepasirašęs asmuo gali būti laikomas sutikusių su ginčo nagrinėjimu arbitraže, kai arbitražinį susitarimą ar sutartį, kurioje yra arbitražinė išlyga, sudarė teisėtas asmens atstovas ir šis atstovas veikė pagal savo įgaliojimus. Ketvirta, kai arbitražinis susitarimas saisto vieną juridinį asmenį, gali būti laikoma, kad kitas itin glaudžiai su juo susijęs asmuo taip pat sutiko su konkretaus ginčo nagrinėjimu arbitražo teisme. Šios bylos kontekste arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimas juridiniam asmeniui nėra aktualus, todėl apie tai plačiau nepasisakoma”.

Toks aiškinimas yra sutinkamas daugumoje jurisdikcijų, tačiau reikia prisiminti mūsų aukščiau jau minėtą pavyzdį iš Ukrainos,¹³⁵ kai teisėtam juridinio asmens, kuris buvo reorganizuotas, teisių perėmėjui pateikusiam prašymą pripažinti ir leisti vykdyti

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014.

¹³⁵ *Ukraine Courts rule on the Effect of Assignment of Arbitration Awards* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.cisarbitration.com/2015/09/25/ukraine-courts-rule-on-the-effect-of-assignment-of-arbitration-awards/> >.

arbitražo teismo sprendimą buvo atsakyta neigiama. Ukrainos teismų argumentacija būtent ir buvo paremta aplinkybe, kad Ukrainos civilinio proceso normos suteikia teisę kreiptis dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo tik arbitražo proceso šalims. Būtent todėl minėtu atveju Ukrainos teismai atmetė reikalavimą perėmusio asmens prašymą. Tačiau atsižvelgiant į tai, kokią neigiamą reakciją arbitražo bendruomenėje sukėlė toks sprendimas, reikia manyti, kad toks aiškinimas yra tik labai reta išimtis iš bendrosios taisyklės ir rizika dar kartą susidurti su tokiu išaiškinimu yra labai menka.

Taigi atsižvelgiant į aukščiau pateiktą LAT išaiškinimą, bei kitus argumentus dėl arbitražinio susitarimo uždaro principas absoliutum galime pakankamai drąsiai teigti, kad arbitražinio susitarimo principas nėra absoliutus ko pasekmėje arbitražinis susitarimas atskirais atvejais gali būti taikomas ir jo nepasirašiusiems šalims.

3.2. Arbitražinės išlygos įtvirtintos įmonės įstatuose išplėtimas įmonės akcininkams

Nustačius, kad arbitražinio susitarimo principas nėra absoliutus, turime įvertinti galimybes išplėsti arbitražinę išlygą įtvirtintą įstatuose jos nepasirašiusiems asmenims. Kitaip tariant, turime nustatyti kokiais atvejais ir ar apskritai yra leidžiama išplėsti arbitražinę išlygą įtvirtintą įstatuose asmenims, kurie nedalyvavo tokio arbitražinio susitarimo sudaryme.

Reikia pastebėti, kad arbitražo proceso uždaro principas gali būti aiškinamas dvejopai:

i) Arbitražiniu susitarimu šalys susitaria spręsti ginčą arbitraže, tokiu būdu perduodamos ginčų sprendimo jurisdikciją arbitražo teismui. Be to, šalys tuo pačiu atsisako galimybės kreiptis į valstybės teismus;

ii) Arbitražo teismo sprendimas galioja tik arbitražo šalims. Kitaip tariant priimtam arbitražo procesui kaip ir arbitražiniam susitarimui taikomas „inter partes” efektas, kuris, be kita ko reiškia, kad priimtas arbitražo teismo sprendimas tiesioginius teisinius padarinius gali sukelti tik arbitražinio susitarimo šalims.

Pirmasis momentas yra sietinas su pačiu arbitražo procesu, t.y. tam, kad būtų galima pradėti ginčą nagrinėti arbitražo teisme yra būtinas šalių susitarimas. Tuo tarpu antrasis, sietinas su arbitražo teismo priimto sprendimo privalomumu ir sukeliama tiesioginiais teisiniais padariniais.

Abu momentai gali būti iliustruojami antroje darbo dalyje pateiktais pavyzdžiais iš Vokietijos teisinio reguliavimo, susijusio su išimtinė teismų jurisdikcija sprendžiant kai kuriuos akcinių bendrovių ginčus.¹³⁶¹³⁷

Taigi kodėl tokia išimtinė jurisdikcija Vokietijoje egzistuoja ir kodėl ji taikoma tik uždaryjū akcinių bendrovių atžvilgiu?

Skirtingą reguliavimą galima paaiškinti būtent arbitražinės išlygos uždarmo principu remiantis jurisdikcijos spręsti ginčus perdavimu arbitražo teismui, apie kurį šalys turi žinoti. Vokietijos doktrinoje pažymima, kad akcininkų skaičius akcinėse bendrovėse, priešingai nei uždarysiose akcinėse bendrovėse yra neribojamas. Todėl yra nepaprastai sunku nustatyti ir įvertinti ar visi akcinės bendrovės akcininkai žinojo ir ar galėjo žinoti apie arbitražinės išlygos įtvirtintos įmonės įstatuose egzistavimą. Taigi tokiu būdu iliustruojamas pirmasis aspektas siejamas su galimybe žinoti apie arbitražinę išlygą ir jos sukeliamas pasekmes.

Ši vieta kelia tam tikrų diskusijų. Kadangi čia mes susiduriame su fakto klausimu - ar akcininkas įsigydamas akcinės bendrovės akcijas žinojo ir galėjo sužinoti apie akcinės bendrovės įstatuose įtvirtintą arbitražinę išlygą?

Atkreiptinas dėmesys ir į mūsų minėtus reikalavimus keliamus uždarysioms akcinėms bendrovėms Vokietijoje siekiančioms įtvirtinti arbitražinę išlygą įmonės įstatuose. Kaip jau išsiaiškinome ankstesnėse dalyse, arbitražinei išlygai įtvirtinamai uždarysios akcinės bendrovės (*vok. GmbH*), keliamas reikalavimas atspindėti jos daugiašalį pobūdį. Taigi jau pati arbitražinė išlygą sufleruoja apie platesnį asmenų ratą ir skiriasi nuo įprasto dvišalio susitarimo perduoti ginčus spręsti arbitražo teismui.

Skirtingai nei Vokietijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV), tokia situacija aiškinama būtent atsižvelgiant į kiekvienos situacijos faktines aplinkybes. Kiekvienu atveju teismai aiškinasi apie akcininkų, kurie nesutinka su arbitražine išlyga, žinojimą apie įmonės įstatuose įtvirtintą arbitražinę išlygą, tuo metu kai buvo įsigyjamoms akcinės bendrovės akcijoms.¹³⁸ Taigi spręstina, kad JAV arbitražinę išlygą galima įtvirtinti ir akcinių bendrovių įstatuose,¹³⁹ tokiu būdu išplečiant arbitražinę išlygą ir jos

¹³⁶ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 559.

¹³⁷ MARKET, LARS A. *Arbitrating Corporate Disputes – German Approaches and International Solutions to Reconcile Conflicting Principles*. *Contemporary Asia Arbitration Journal*, Vol. 8, No. 1, p. 37.

¹³⁸ HARTLIEB G. D., *Enforceability of Mandatory Arbitration Clauses for Shareholder-Corporation Disputes*, 4 *Mich. Bus. & Entrepreneurial L. Rev.* 131 (2014), p. 142-143 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą:<

http://repository.law.umich.edu/mbelr/vol4/iss1/5?utm_source=repository.law.umich.edu%2Fmbelr%2Fvol4%2Fiss1%2F5&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages >.

¹³⁹ MARKET, LARS A. *Arbitrating Corporate Disputes – German Approaches and International Solutions to Reconcile Conflicting Principles*. *Contemporary Asia Arbitration Journal*, Vol. 8, No. 1, p. 39.

nepasirašiusiems asmenims. Lietuvoje situacija panaši, kaip jau pastebėjome ankstesnėse šio darbo dalyse, pas mus kaip JAV nėra reguliavimo nustatančio išimtinę teismų kompetenciją nagrinėti akcinių bendrovių korporatyvinius ginčus arba draudžiančių įtvirtinti arbitražinę išlygą akcinės bendrovės įstatuose.

Taigi tik įrodžius, kad akcinės bendrovės akcininkas įsigydamas akcinės bendrovės akcijas nežinojo ir negalėjo žinoti apie įmonės įstatuose įtvirtintą arbitražinę išlygą, toks arbitražinis susitarimas šio akcininko atžvilgiu galėtų būti pripažintas negaliojančiu.

Uždarųjų akcinių bendrovių atveju situacija daug paprastesnė, kaip ir minėta aukščiau, naujasis akcininkas, kuriam buvo perleistas uždarnosios akcinės bendrovės akcijos, atsiduria senojo akcininko vietoje ir jam pereina visos senajam akcininkui akcijų suteiktos teisės ir priimti įsipareigojimai. Tas pats taikoma ir arbitražinei išlygai, laikoma, kad ji naujajam akcininkui yra žinoma.¹⁴⁰

Kalbant apie arbitražinio teismo sprendimo sukeltus teisinius padarinius, aiškinimas turi būti praktiškai identiškas. Kaip jau išsiaiškinome, Vokietijoje draudžiama arbitražu spręsti klausimus dėl akcininkų sprendimų panaikinimo akcinėse bendrovėse.¹⁴¹ Kadangi toks ginčas sukeltų tiesioginius teisinius padarinius visiems įmonės akcininkams, tarp jų ir tiems, kurie nėra pasirašę arbitražinio susitarimo arba apie jį nežino ir negalėjo žinoti.

Apibendrinant turime pastebėti, kad arbitražinės išlygos, įtvirtintos įmonės įstatuose, išplėtimas jos nepasirašiusiems akcininkams yra galimas. Dažniausiai sutinkamas tokios išimties iš bendrojo arbitražinės išlygos uždarumo principo pavyzdys yra susijęs su įmonės akcijų perleidimu. Įmonės įstatuose įtvirtinta arbitražinė išlyga tokiu būdu yra išplečiama ir naujesiems įmonių akcininkams. Kartu būtina įsidėmėti, kad skirtingose jurisdikcijose egzistuoja ir tam tikrų išimčių, kurios draudžia ne tik išplėsti, bet ir įtvirtinti arbitražinę išlygą įmonės įstatuose.

3.3. Korporatyvinio šydo pakėlimas

Iš aukščiau pateiktų argumentų galime spręsti, kad arbitražinio susitarimo principas nėra absoliutus. Tačiau ar reikalavimo perleidimas yra vienintelis būdas, kuriuo arbitražinis susitarimas gali būti išplečiamas jo nepasirašiusiems asmenims?

¹⁴⁰ MARKET, LARS A. *Arbitrating Corporate Disputes – German Approaches and International Solutions to Reconcile Conflicting Principles*. *Contemporary Asia Arbitration Journal*, Vol. 8, No. 1, p. 40.

¹⁴¹ RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3. p. 554.

Atsakyti į šį klausimą turėtume neigiamai. Dar vienas būdas kaip arbitražinis susitarimas gali būti išplečiamas ir jo nepasirašiusiems šalims, gali būti kildinamas iš korporatyvinio šydo pakėlimo (angl. *piercing the corporate veil*).

Pradėkime nuo to, kas yra taip vadinamas korporatyvinis šydas. Sąvoka korporatyvinis šydas Kembridžo teisės terminų žodyne yra aiškinama kaip: „idėja, kad įmonės vadovai ir akcininkai nėra teisiškai atsakingi už įmonės veiksmus“.¹⁴²

Ši korporatyvinio šydo idėja atitinka daugelyje jurisdikcijų, įskaitant ir Lietuvoje, įtvirtintą teisinį reguliavimą.

Lietuvoje bendrovės turto ir bendrovės akcininko turto atskirumo principas ir yra įtvirtintas Civilinio kodekso¹⁴³ antrosios knygos 2.50 straipsnio 2 dalyje, kurioje teigiama, kad: „Juridinis asmuo neatsako pagal juridinio asmens dalyvio prievoles, o pastarasis neatsako pagal juridinio asmens prievoles, išskyrus įstatymuose arba juridinio asmens steigimo dokumentuose numatytus atvejus“. Toks teisinis reguliavimas atitinka visuotinai pripažįstamą bendrovės kaip juridinio asmens atskirumą ir akcininkų ribotą atsakomybę.¹⁴⁴

Taigi matome, kad taip vadinamas korporatyvinio šydo pakėlimas yra ne kas kita kaip išimtis iš bendrosios taisyklės, leidžianti nepaisyti aukščiau nurodyto juridinio asmens ir jo dalyvių atskirumo principo.

Korporatyvinio šydo pakėlimą teismai pasitelkia į pagalbą, kai asmenys piktnaudžiauja aukščiau aptarta ribota atsakomybe bei juridinio asmens atskirtinumo principu. Kaip pavyzdį galime pateikti Rimanto Daujoto straipsnyje¹⁴⁵ išskiriamą piktnaudžiavimą korporacine struktūra. Minėtame straipsnyje autorius pateikia pavyzdį iš tarptautinio teisingumo teismo sprendimo, kuris yra aktualus ir mūsų nagrinėjamo klausimo kontekste: „teisė pripažįsta, kad juridinio asmens nepriklausomumas negali būti traktuojamas kaip absoliutus. Šiame kontekste „bendrovės šydo pakėlimas“ arba „neatsižvelgimas į juridinį asmenį“ buvo pripažintas pagrįstu ir teisingu, esant tam tikromis aplinkybėmis arba tam tikriems tikslams. Sukaupta gausi municipalinės teisės praktika šiuo klausimu rodo, kad bendrovės šydas pakeliamas, pavyzdžiui, kad būtų išvengta piktnaudžiavimo juridinio asmens statuso teikiamomis privilegijomis, tam tikrais sukčiavimo atvejais, siekiant apsaugoti trečiuosius asmenis, pavyzdžiui, kreditorių arba

¹⁴² *English dictionary* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/company-law>>.

¹⁴³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

¹⁴⁴ MIKALONIENĖ L. *Subsidiari akcininko atsakomybė. Tesė*, 2010, nr. 76, p. 176.

¹⁴⁵ DAUJOTAS R. *Arbitražinio susitarimo išplėtimas jo nepasirašiusiems šalims*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://rdaujotas.com/wp-content/uploads/2016/11/R.Daujotas.-Arbitrazinio-susitarimo-ispletimas.-2016-1.pdf>>.

pirkėją, arba siekiant išvengti teisinių reikalavimų arba įsipareigojimų vykdymo. <...> Bendrovės šydo pakėlimo procesas, leistinas municipalinės teisės dėl jos pačios institucijos veiksmų, yra vienodai priimtinas atlikti panašų vaidmenį tarptautinėje teisėje”.

Taigi tais atvejais kai įmonės korporatyvine struktūra yra piktnaudžiuojama ar naudojama kitu neteisėtu būdu, korporatyvinio šydo pakėlimas gali būti panaudotas kaip įrankis, kuriuo pasinaudoję teismai turi teisę nukreipti reikalavimus būtent į piktnaudžiaujančius ir neteisėtai veikiančius asmenis.

Kalbėdami apie korporatyvinio šydo pakėlimą mes ne be pagrindo nenaudojame žodžio „doktrina” ir jį pakeičiame žodžiu „įrankis”. Teisės doktrinoje teigiama, kad korporatyvinio šydo pakėlimas negali būti vadinamas doktrina, kadangi jam kaip doktrinai nėra būdinga jokia racionali struktūra nei praktikoje, nei teorijoje.¹⁴⁶ Su šiuo teiginiu reikia sutikti, kadangi teismui, korporatyvinis šydas paprasčiausiai suteikia teisę nepaisyti vieno iš pagrindinių juridiniams asmenims taikomų principų, siekiant aukščiau įvardintų tikslų.

Užsienio doktrinoje¹⁴⁷ yra pateikiama eilė pavyzdžių iš praktikos, kada teismai ryžtasi nepaisyti įmonės korporatyvinio šydo ir reikalavimus nukreipti į įmonės savininkus, akcininkus ar dalyvius. JAV teismai ryžtasi pakelti korporatyvinį šydą tokiais atvejais:

i) Sukčiavimo, įstatymo pažeidimų ar kitais neteisingo elgesio su trečiaisiais asmenimis atvejais;

ii) Nesugebėjimas išlaikyti kelių atskirų įmonių tapatybių. Tokia situacija kitaip vadinama įmonių grupės doktrina, kai motininė įmonė veikia ne tiesiogiai, o per savo dukterines įmones;

iii) Nesugebėjimas išlaikyti įmonės ir jos akcininkų ar savininkų atskirų tapatybių. Atvejai kai akcininkai ar įmonės savininkai dalyvauja santykiuose su trečiaisiais asmenimis prisidengdami įmonės vardu;

¹⁴⁶ MACEY J., MITTS J. *Finding Order in the Morass: The Three Real Justifications for Piercing the Corporate Veil* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą:<
<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=113078126115090095119081103001097027003089005085064035004103100071017008074073004069098036057038114126109091018014008006101120010075001029042125090112109105109001020013063024020072094127117023064073019115120125023014029098124068102120123124112072084&EXT=pdf>>.

¹⁴⁷ JIMERSON C. B., SNELL B. N. *The Five Most Common Ways to Pierce the Corporate Veil and Impose Personal Liability for Corporate Debts*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą:<
<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=4ff8ebf0-4bca-426e-8273-758140f6d0eb>>.

iv) Nesugebėjimas kapitalizuoti įmonės, kuris suprantamas kaip įmonės ir jos savininkų turto atskirumo nesilaikymas;

v) Korporatyvinių formalumų nesilaikymas, šis atvejis aktualesnis labai smulkioms įmonėms, pavyzdžiui šeimos verslui.

Aukščiau aptarti pažeidimai gali lemti, kad kilus ginčui, teismai pasinaudos korporatyvinio šydo pakėlimo įrankiu, į kilusį ginčą įtraukdami ir įmonės dalyvius, kurie atliko minėtus pažeidimus. Kaip matysime toliau, teismo sąvoka turi būti suprantama plačiai, t.y. teismais turime laikyti ne tik valstybės, bet ir arbitražo teismus.

Toliau būtina išsiaiškinti, ar teismai Lietuvoje taip pat turi šį įrankį ir gali netaikyti aukščiau aptartame Civilinio kodekso¹⁴⁸ 2.50 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų principų?

Pirmiausia atsakymo turėtume ieškoti Lietuvos teismų praktikoje. Lietuvos Apeliacinis teismas (toliau LApT) byloje¹⁴⁹ dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje: „Be to, kaip matyti iš Dalinio arbitražo sprendimo, Kipro teisė pripažįsta arbitražinės išlygos išplėtimą jos nepasirašiusiai šaliai („šydo atskleidimo“ doktrina), taip pat kaip ir Lietuvos teisė, todėl suinteresuoto asmens argumentas, kad Daliniu arbitražo sprendimu (kartu ir Galutiniu), kuriuo konstatuojama, jog arbitražo teismas turi jurisdikciją spęsti ginčą šalies, kuri niekuomet nesudarė jokio arbitražinio susitarimo, atžvilgiu, ir kuriuo nepagrįstai buvo išplėstas arbitražinio susitarimo taikymas tam asmeniui, prieštarauja tarptautinei ir Lietuvos viešajai tvarkai, atmestinas kaip nepagrįstas”.

Tai vienas iš nedaugelio pavyzdžių iš Lietuvos teismų praktikos, kai aptariamas klausimas dėl korporatyvinio šydo pakėlimo. Labai svarbu, kad LApT aiškiai ir nedviprasmiškai nurodė, kad arbitražinio šydo pakėlimas yra pripažįstamas ir Lietuvos teisėje. Be to, šio darbo kontekste svarbiausias LApT nutarties momentas yra susijęs su arbitražinės išlygos išplėtimu pakėlus korporatyvinį šydą. Atsižvelgiant į LApT ir Tarptautinio prekybos rūmų arbitražo sprendimą, pasinaudojus korporatyvinio šydo pakėlimu arbitražinis susitarimas gali būti išplečiamas jo nepasirašiusiems asmenims, minėtos bylos atveju Lietuvos bendrovei UAB „ARVI” ir ko.

Grįžtant prie Lietuvos teisinio reguliavimo ir įrankio kuris atitiktų korporatyvinio šydo pakėlimą, dėmesį reikia koncentruoti ties Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalimi, kurioje nurodoma: „Kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

¹⁴⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2T-12-370/2016.

dalyvio nesąžiningų veiksmų, juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turtu subsidiariai”.

Teisės doktrinoje¹⁵⁰ išskiriamos kelios nuomonės dėl šios teisės normos aiškinimo ir prigimties. L. Mikalonienės nuomone, atsakomybė remiantis aukščiau nurodytos teisės normos pagrindu turėtų būti suprantama ne kaip papildomo skolininko netiesioginė atsakomybė pagal kito asmens (bendrovės) prievoles, bet kaip deliktinė civilinė atsakomybė dėl žalos, padarytos piktnaudžiaujant teise (galiomis). Tuo tarpu tame pačiame leidinyje minima ir kitokia pozicija, kurios laikosi V. Papijanc, kurios nuomone korporatyvinio šydo pakėlimo įrankis yra įtvirtintas būtent Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalyje ir juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę.

Šios dvi nuomonės skiriasi vienu momentu, kuris yra ypatingai svarbus mūsų nagrinėjamam klausimui – ar juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę ar atsiranda nauja deliktinė prievolė? Pirmuoju atveju susiklosčius naujai prievolei kilusiai iš delikto, pagrįsti arbitražinio susitarimo išplėtimą juridinio asmens dalyvio atžvilgiu būtų labai sunku, antruoju, taip kaip ir perduodant reikalavimą, arbitražinis susitarimas galėtų būti išplėstas ir jo nepasirašiusiam juridinio asmens dalyviui.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą teismų praktiką, panašų užsienio šalių teisinį reguliavimą bei kitus mūsų nurodytus argumentus manytina, kad reikėtų laikytis būtent antrosios pozicijos.

Pabaigai pabandykime iliustruoti situaciją kuriai susiklosčius korporatyvinio šydo pakėlimas leistų taikyti arbitražinį susitarimą ir jo nepasirašiusiai šaliai. Schema gali būti labai paprasta. Įsivaizduokime, kad turime tris įmones: A, B ir C. Įmonė B yra stambusis įmonės A akcininkas, tuo tarpu įmonei C priklauso didžioji įmonės B akcijų dalis. Kitaip tariant, įmonė C visiškai kontroliuoja įmonę B. Įmonės A įstatuose yra įtvirtinta tinkamai sudaryta arbitražinė išlyga. Tarkime, kad įmonė C, neteisėtai pasinaudojusi įmone B, padaro žalos įmonei A. Tokioje situacijoje, įmonė A arba jos akcininkai, įmonės A vardu, gali inicijuoti arbitražo procesą prieš akcininką - įmonę B. Kadangi žala įmonei A buvo padaryta neteisėtais įmonės C veiksmais, pasinaudojant įmone B, labai tikėtina, kad bus pakeltas korporatyvinis šydas ir arbitražinė išlyga bus išplėsta ir jos nepasirašiusiai įmonei C. Lietuvoje toks modelis gali būti įgyvendintas pasitelkus aukščiau nurodyto Civilinio kodekso¹⁵¹ 2.50 straipsnio 3 dalies nuostatas.

¹⁵⁰ MIKALONIENĖ L. *Subsidiari akcininko atsakomybė. Teisė*, 2010, nr. 76, p. 176-186.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74 – 2262.

Iš pavyzdžio matome, kad pasinaudojus korporatyvinio šydo pakėlimu arbitražinis susitarimas, įtvirtintas kaip išlyga įmonės įstatuose, gali būti išplečiamas trečiajam asmeniui, nesančiam arbitražinio susitarimo šalimi.

Apibendrinant paskutinį šio darbo skyrių galime teigti, kad nors ir yra labai svarbus, arbitražinio susitarimo uždarumo principas vis dėlto nėra absoliutus. Daugelyje jurisdikcijų galime atrasti įrankių (įskaitant, bet neapsiribojant, kreditoriaus teise perleisti reikalavimą ir korporatyvinio šydo pakėlimu), kuriais pasinaudojus arbitražinis susitarimas gali būti išplečiamas ir jo nepasirašiusiems asmenims.

Išvados

1. Įmonių (korporatyviniai) ginčai yra arbitruotini didžiojoje dalyje jurisdikcijų. Todėl įmonės įvertinę ginčų sprendimo arbitražu privalumus turėtų dažniau rinktis arbitražą kaip lygiavertę alternatyvą teismo procesui.
2. Arbitražinės išlygos pasirinkimas yra bene svarbiausias momentas perduodant ateityje kiliančių korporatyvinių ginčų sprendimą arbitražo teismams. Labiausiai paplitusi vieta, kurioje įtvirtinama susitarimas dėl korporatyvinių ginčų sprendimo arbitraže yra įmonės įstatai. Pasirinkdamos arbitražinę išlygą, kuri bus įtvirtinta įmonės įstatuose, šalys be bendrųjų klausimų kuriuos rekomenduojama aptarti arbitražinėje išlygoje, turėtų atspindėti ir daugiašalį arbitražinio susitarimo pobūdį. Kitu atveju egzistuoja rizika, kad ginčo atveju arbitražinė išlyga gali būti pripažinta negaliojančia.
3. Nors arbitražinio susitarimo uždarumo principas yra vienas esminių arbitražo procese, šio principo laikyti absoliučiu negalime. Praktikoje arbitražinis susitarimas pakankamai dažnai išplečiamas ir jo nepasirašiusiems asmenims. Išplečiant arbitražinį susitarimą jo nepasirašiusiems asmenims dažniausiai vadovaujamosi reikalavimo perleidimo aplinkybe (atvejai kai yra perleidžiamos įmonės akcijos) arba teismams pasinaudojant teise pakelti įmonės korporatyvinį šydą.

Santrauka

Įmonių teisė reguliuoja pagrindinius įmonių steigimo ir valdymu klausimus. Nei viena savo veiklą vykdanči įmonė nėra apsaugota nuo galimų ginčų. Ginčai gali būti labai įvairūs ir dažniausiai yra skirstomi į išorinius - kilusius įmonių santykiuose su trečiaisiais asmenimis ir vidinius – kilusius įmonės viduje tarp įmonės dalyvių. Būtent vidiniai ginčai yra suprantami kaip įmonių (korporatyviniai) ginčai. Todėl šiame darbe bus koncentruojamasi į ginčus kylančius įmonės viduje, kurie dažnai gali turėti liūdnus padarinius nei didžioji dalis įmonės išorinių ginčų ir netgi sukelti įmonės „mirtį“ (juridinio asmens pasibaigimą įstatymuose nustatytais pagrindais). Pastebima, kad dažnai tokios neigiamos pasekmės atsiranda kilusių korporatyvinių ginčų nepavykus išspręsti taikiai ir jų sprendimą perdavus valstybių teismams. Šiame darbe bus aptarta lygiavertis ir dažnai netgi pranašesnis (libalesnis, taikesnis, operatyvesnis ir efektyvesnis) ginčų sprendimo mechanizmas – ginčo sprendimas arbitražo teisme. Visų pirma bus aptartas svarbiausias klausimas - ar įmonių ginčai gali būti arbitruotini ir kaip į šį klausimą žiūrима skirtingų valstybių jurisdikcijose? Vėliau pereisime prie kitų esminių klausimų, išskirdami arbitražiniam susitarimui keliamus reikalavimus. Taip pat atkreipsime dėmesį į arbitražinės išlygos pasirinkimo procedūrą ir į neigiamas pasekmes galinčias kilti dėl netinkamai parinktos arbitražinės išlygos. Aptarus arbitražinės išlygos pasirinkimo procesą, lieka dar vienas esminis klausimas be kurio arbitražo procesas būtų negalimas – kaip ir kur reikėtų įtvirtinti šalių suderintą arbitražinę išlygą, kuria įmonių ginčai perduodami spręsti arbitražo teismui? Atsižvelgiant į tai, aptarsime arbitražinės išlygos įtvirtinimo variantus ir nurodysime „natūraliausia“ vietą arbitražinei išlygai dėl įmonių ginčų sprendimo. Galiausiai atsakysime į dar vieną įmonių ginčų subjektams labai įdomų ir ne mažiau svarbų klausimą – ar arbitražinė išlyga, kuria įmonių ginčų sprendimas perduodamas arbitražo teismui gali būti išplečiama jos nepasirašiusiems asmenims ir kokiais atvejais tai gali būti padaryta?

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 – 2262;
3. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 64 – 1914;
4. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 39 - 961.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 23, 147, 296, 340, 587, 810, 811, 812, 813, 814, 815 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 811-1 straipsniu įstatymas. Valstybės žinios, 2012, Nr. 76-3933;
6. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 31 – 1010;
7. Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I-760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo,„. Valstybės žinios, 1995, Nr. 10-208.;
8. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose. Valstybės žinios, 1995, 1995, Nr. 13 – 296.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1203;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-146;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-20;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2010;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2012;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-23/2013;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681/2013;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320-611/2015;

13. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2014;
14. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2T-12-370/2016.

Specialioji literatūra:

1. DOMINAS G., MIKELĖNAS V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Justitia. Vilnius, 1995;
2. DAVULIS T. *Įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo teisinio statuso problema Lietuvos teisėje. Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: liber amicorum Valentinas Mikelėnas*. Vilnius: Justitia, 2008;
3. KARIM Y. *The Death of Inarbitrability in Arbitrability: International & Comparative Perspectives*. 2009;
4. RAESCHKE-KESSIER H. *Objective Arbitrability of Corporate Disputes – the German Perspective*. *European Business Organization Law Review* 3;
5. MARKET, LARS A. *Arbitrating Corporate Disputes – German Approaches and International Solutions to Reconcile Conflicting Principles*. *Contemporary Asia Arbitration Journal*, Vol. 8, No. 1;
6. MIKALONIENĖ L. *Subsidiari akcininko atsakomybė*. Teisė, 2010, nr. 76.

Elektroniniai dokumentai:

1. *Teismų veiklos apžvalga*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: < https://issuu.com/lietuvosteismai/docs/ataskaitai_2015_issu >;
2. *Corporate Law Law and Legal Definition*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <https://definitions.uslegal.com/c/corporate-law/> >;
3. *English dictionary*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/corporation> >;
4. ARMOUR J., HANSMANN H., KRAAKMAN R. *The Essential Elements of Corporate Law What is Corporate Law?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/Kraakman_643.pdf >;
5. REYNOLDS S. *Handbook on Commercial Dispute Resolution in the Russian Federation*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf> >;
6. KHODYKIN R. *Arbitration law of Russia: practice and procedure*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf> >;
7. *Arbitration in Russia*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://arbitrations.ru/en/dispute-resolution/arbitration-in-russia.php> >;
8. *Enforcement of Arbitration Awards in Russia and Ukraine: Dream or Reality?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.americanbar.org/content/dam/aba/multimedia/international_law/docs/committees/russia_eurasia/enforcingarbitrationawardsinrussiaandukraineclematerials.authcheckdam.pdf >;
9. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2015) 116 final*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017

- m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2015_en.pdf >;
10. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika 2015 m.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.arbitrazas.lt/failai/Statistika/VKAT%20statistika%20svetainei%202015%20m...pdf> >;
 11. NOUSSIA, KYRIAKI. *Confidentiality in International Commercial Arbitration.* [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < https://books.google.lt/books?id=WEcYYSzDtGQC&pg=PA182&lpg=PA182&dq=confidentiality+value+of+arbitration+business&source=bl&ots=nXY4fd_KHI&sig=CIPVfa553Mpg-RpUBBkfSKsLv_M&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=confidentiality%20value%20of%20arbitration%20business&f=false >;
 12. KLUWER W. *European company law.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: < https://www.dlapiper.com/~media/Files/Insights/Publications/2015/09/2Arbitration_and_company_law_in_England_and_Wales.pdf >;
 13. *English Arbitration Act.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 27 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/section/1> >;
 14. *New Russian Law on Arbitration and International Standards.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ita.doc.gov/goodgovernance/adobe/Chapter%201/1-A%20Arbitrazh%20Courts.pdf> >;
 15. *Russian arbitration reform.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.whitecase.com/sites/whitecase/files/files/download/publications/russian_arbitration_reform.pdf >;
 16. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo rekomenduojamos išlygos.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 02 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.arbitrazas.lt/islygos.htm> >;
 17. *IBA Guidelines for Drafting International Arbitration Clauses.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 07 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ibanet.org/ENews_Archive/IBA_27October_2010_Arbitration_Clauses_Guidelines.aspx >;
 18. *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: < https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf >;
 19. *Ukraine Courts rule on the Effect of Assignment of Arbitration Awards.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą:< <http://www.cisarbitration.com/2015/09/25/ukraine-courts-rule-on-the-effect-of-assignment-of-arbitration-awards/> >;
 20. *DIS-Model Clause for Corporate Law Disputes.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.disarb.org/em/17/clause/dis-model-clause-for-corporate-law-disputes-09-id10> >;
 21. WEITZEL P. *End of Shareholder Litigation? Allowing Shareholders to Customize Enforcement rough Arbitration Provisions in Charters and Bylaws.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: < <http://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2702&context=lawreview> >;
 22. HARTLIEB G. D. *Enforceability of Mandatory Arbitration Clauses for Shareholder-Corporation Disputes*, 4 Mich. Bus. & Entrepreneurial L. Rev. 131

- (2014) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą:<
http://repository.law.umich.edu/mbelr/vol4/iss1/5?utm_source=repository.law.umich.edu%2Fmbelr%2Fvol4%2Fiss1%2F5&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages >;
23. DAUJOTAS R. *Arbitražinio susitarimo išplėtimas jo nepasirašiusioms šalims*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą:<
<http://rdaujotas.com/wp-content/uploads/2016/11/R.Daujotas.-Arbitražinio-susitarimo-isplesimas.-2016-1.pdf> >;
24. MACEY J., MITTS J. *Finding Order in the Morass: The Three Real Justifications for Piercing the Corporate Veil*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą:<
<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=113078126115090095119081103001097027003089005085064035004103100071017008074073004069098036057038114126109091018014008006101120010075001029042125090112109105109001020013063024020072094127117023064073019115120125023014029098124068102120123124112072084&EXT=pdf> >;
25. JIMERSON C. B., SNELL B. N. *The Five Most Common Ways to Pierce the Corporate Veil and Impose Personal Liability for Corporate Debts*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą:<
<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=4ff8ebf0-4bca-426e-8273-758140f6d0eb> >.